

ऋजुलघ्वी : मालतीमाधवकथा ।

THE RJULAGHVĪ OF PŪRNASARASVATĪ

Critically Edited
For the First Time with an Introduction,
Indexes and Notes

BY

N. A. GORE, M.A.

Professor of Sanskrit and Ardhamagadhi
S. P. College, Poona

FOREWORD BY

Dr. V. RAGHAVAN, M.A., Ph.D.
University of Madras

POONA
ORIENTAL BOOK AGENCY

1943

*Published by—Dr. R. N. Sardesai, L. C. P. S.,
for the Oriental Book Agency, 15 Shukrawar, Poona 2.*

All rights reserved by the Publisher.

TO
MY GURU

Prof. H. D. VELANEAR, M.A.

on his

Fifty-first Birth-day

FOREWORD

Though it is true that Character and Story do not stand by themselves or apart from Emotion, it may be viewed that, speaking generally and as a whole, Western Literature belongs to what may be conveniently termed the *Character-Paddhati* and Sanskrit Literature, to the *Rasa-Paddhati*. The aim of the Sanskrit Dramatist was the presentation of Rasa, character and story being useful to him only in subordination to certain ideals of Rasa-portrayal. There are, however, exceptions to this rather general observation, and the field of Sanskrit drama is not devoid of dramas which develop the gripping interest of an intricately worked plot, as well as of sharply drawn characters. The story is certainly full of closely woven details in the *Mālavikāgnimitra*, and in the *Nāṭaka* of *Viśaḥhadatta*, the *Mudrārāksasa*, it is well known that the ramifications of the plot are such as are not to be easily understood. But, as a rule, such story and character interest comes off prominently in the social type called the *Prakarana*, which though meagre in the survivals now, was once quite numerous. The glimpses that we have in the citations in dramatic and rhetorical works like the *Abhinavabharati*, the *Śṅgāraprakāśa*, and the *Nāṭyadarpana* of plays like the *Puspadūsitaka* and the *Devicandragupta* give promise of the great enrichment to Sanskrit dramatic literature that would result by the discovery of our lost *Prakaranas*.

Of the plays now available to us, both in the *Prakarana* and the *Nāṭaka* class, two stand out foremost in point of their story, the *Mṛcchakatika* and the *Mudrārāksasa*. The former excels in the variety of its interest, and the intricacy of the plot in the latter is such that an external aid to

understand the theme has been found necessary. In the Tanjore Library there is a manuscript of a prose work giving a plain narrative of the story of the *Mudrārāksasa* and in the Adyar Library also, there appear to be two such narratives of the story of the same drama, *Madrārāksasa-kathāsaṅgraha* and *Mudrārāksasakathāsāra* (Catalogue II, p 10b, 27-H-27, 27-H-29, 24-A-4) Besides these, there is also the *Cānakyakathā* of Ravinartaka of Kerala edited by Satish Churn Law in the Calcutta Oriental Series, a metrical version of the *Mudrārāksasa* story based on a prose version which it refers to, and about the identity of which we cannot say anything at present.

Of the story of the *Mṛcchakatika*, none has written a running narrative like these, but of the *Prakarāṇa* of Bhavabhūti, the *Mālatīmādhava*, there has been some endeavour to present the theme in the form of a simple narrative. In the India Office, there is the manuscript of an abstract of the *Mālatīmādhava* by a writer named Gaṇeśa Śarmaṇ of Mithilā, this work named *Mālatīmādhavaprakaraṇapoddhāra* (India Office Catalogue No 4136) summarises the play as it is, starting with the *prastāvanā* itself. Different in form and far better as a composition is the metrical version of the story of the *Mālatīmādhava* by Purnasarasvatī. Known as *Rjulaḥvī*, the work gives in its 266 verses in various metres, a straight and easy account, as the name implies, of the story of the marriage of *Mālatī* and *Mādhava*.

Purnasarasvatī is a sannyāsin of Kerala, and a well-known commentator of *Kāvya*s and *Nāṭaka*s, including the *Mālatīmādhava* itself. This epitome of his of the *Mālatīmādhava*, preserved in a manuscript in the Madras Government Oriental Manuscripts Library, had attracted the attention of several scholars and students, and several years ago I was helping a friend of mine here for bringing

out an edition of it. I am glad that Śrī N A Gore, M A, Professor of Sanskrit and Ardhamagadhī in the S P College, Poona, and editor of the *Poona Orientalist*, took up the work and finished it satisfactorily. I had gone through the edition as it was appearing serially in the pages of the *Poona Orientalist*, and subsequently also. Śrī N A Gore is publishing it in book form now with an exhaustive critical Introduction, which includes a summary of the story and an account of the author Purnasarasvatī and his works, and is furnished with an index of verses and notes. I congratulate him on his painstaking work and hope that in the coming years more such works and others of greater importance too will claim his industry.

The *Rajulaghyi* will surely be profitable to students who study the *Mālatīmādhava* for examinations and as a *Khandas kavya*, it can also be independently prescribed for study in the Intermediate classes of our colleges.

Department of Sanskrit, }
University of Madras }
21-9-43

V RAGHAVAN

PREFACE

The *Rjulaghvi* by Purnasarasvatī, as is evident from its sub-title viz the *Mālatīmādhava-Kathā*, is a metrical epitome of the *Mālatīmādhava*, the well known drama by Bhavabhūti. It is being printed here for the first time, from the only extant manuscript, preserved in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras. The text of the *Rjulaghvi* that is given in the following pages, is based on the authorised Devanāgarī copy of the above Ms. purchased by me from the Library on 24th March 1942.

The work is preserved complete, except for lacuna in a few places and occasional confusion between some letters. On account of this fact, some emendations had to be made, with the help of the drama, *Mālatīmādhava*, in a number of cases, to remove the obvious corruptions in the text and to make it more readable. Then I discussed most of these emendations with Pandit Purushottama Shastri Ranade of the Anandashrama, Poona. In this edition, the actual words in the manuscript, which are emended in the body of the text, are duly pointed out in the foot notes.

The Introduction deals with the life and works of Purnasarasvatī. As a full account of the life and literary career of this prominent writer is not yet available, I have put together all the information I could gather about his date and works, from various sources with due acknowledgments. The three Indexes of (1) stanzas in the text, (2) the metres, and (3) the stanzas from the *Mālatīmādhava* quoted in the work, will, it is hoped, be found useful for a close study of the text. A few notes have been added at the end to explain or draw attention to the difficult and obscure passages in the work.

Before bringing out the work in a book form, I published it serially in the *Poona Orientalist* (Vols VI and VII), with a view to get the benefit of the suggestions of other scholars. In response to my request in this behalf, Dr V Raghavan of the University of Madras and Pandit Raghunatha Shastri Patankar of Rajapur made many valuable suggestions and drew my attention to the slips that had still remained in the text as published in the *Poona Orientalist*. Dr Raghavan has obliged me still further by writing a Foreword to this little book. The Dewan of Cochin, M R Ry Rao Sahib E Krishna Memon Ayl, Commissioner of Devaswams, Cochin, P Anujan Achan, Govt Archaeologist, Cochin, and Prof K. Rama Pisharoti of the Maharaja's College, Ernakulam, have all favoured me with information pertaining to Purnasaraswati's life and his associations with Tripunithura. Mr D G Padhye, B A has helped me a good deal by carefully reading the proofs and suggesting a few emendations. I offer my most sincere and grateful thanks to all the above mentioned gentlemen for the help they have rendered in the preparation of this edition. I am thankful to my student friends Mr B M Kulkarni, r D, and Mr N V Saswadkar for preparing the press copy. My thanks are also due to the late Dr N G Sardesai for his readiness to publish this work first through the *Poona Orientalist* and then to include it in the *Poona Oriental Series*. I must not omit to thank the Manager of the Samarth Bharat Press, Poona, for the interest evinced by him in the printing of this book.

Vijayadasami,
8th October 1943
327 Sadashiv, Poona 2 }

N A GORE

CONTENTS

	Pages
1 Foreword	5
2 Preface	8
3 Introduction	11
4 Text	1
5 Index I The 1st lines of stzs in the text	52
5 Index II Metres	62
7 Index III Stzs from the <i>Malatīmadhava</i> quoted in the text	63
8 Notes	65
9 Errata	72

INTRODUCTION¹

Manuscript Material.—Aufrecht does not record any MS of the *Rjūlaghvi* in his *Catalogus Catalogorum*. As far as I know, it is preserved in a single MS which is in the possession of M R Ry Charalayam Raja Kunnambulam, Cochin State. A transcript of it made in 1919-1920 is kept in the Govt Oriental MSS Library, Madras. The text of the *Rjūlaghvi* presented here is based on the authorised copy of the above mentioned transcript at Madras, bearing the R. No 3016. According to the description of this transcript (or MS) given in the Triennial Catalogue of MSS vol iv pt 1, Sanskrit A, it is written on paper in the Devanagari script and contains 24 folios, each folio having 20 lines on an average, folio 24b is left blank. I tried to get a fresh transcript of the original (Cochin) MS or at least its description, but the Deputy Secretary to the Govt of Cochin, in his letter dated the 31st January 1942, informed me that "the manuscript referred to could not be traced".

Fortunately for us, however, the work as now available in the transcript at Madras is preserved in a complete form, except for a lacuna here and there. There appears to be some gap between stzs 31 and 32, at least two lines are missing between stzs 18 and 19, and the last line of stz 35 and the first of stz 255 are also wanting. Otherwise the text is generally well preserved. There are, however, a number of cases where difficulty is felt in getting at a clear meaning due to scribal errors. e.g. ह is written for the correct भ, न for य, त for क, म for व, र for द or प, व for घ or च, स for म, ग for व, च for न, क for ह, घ for च

---

1 This Introduction is based on 'The *Rjūlaghvi* a metrical epitome of the *Malatimadhavam*' a paper submitted by me to the Eleventh All India Oriental Conference, Hyderabad, 1941

and *visarga* and *anuslāra* are at times dropped. As the copy supplied to me and the transcript at Madras from which it is made are in the same script viz Devanāgarī and is also carefully compared with it by a Śāstrin different from the copyist, it is likely that these scribal errors must have arisen, in course of time, owing to the orthographical similarities of some south Indian script through which the original MS was handed down.

Procedure of Text Constitution —In constituting the text of the *Rjulaḥvī* I have followed the practice of correcting these errors in the body of the text, but in all such cases, the actual words in my copy are given in the foot-notes. Emendations also had to be made in a few cases where lacunas were found in the copy. Errors in the 19 stz which are quoted from the *Mālatīmadhava*¹ are corrected with the help of the original play itself.

The Author His Works and Date

In the concluding stz of the *Rjulaḥvī*, the name of the author is given as Purnasarasvatī², but this is due to metrical considerations and the real name of the author is Purnasarasvatī only, as is proved from another work of our author, the *Hamsasandeha*, in the concluding stanza of which also Purnasārasvatī is given as the author's name³. In all other works of the author which have come to light so far the form Purnasarasvatī only occurs as the author's name.

His Works —The *Catalogus Catalogorum* of Aufrecht does not mention Purnasarasvatī as an author, though under *Meghadūta* he records a commentary on it called the *Īdyullatā* which we now know from the internal evidence

1 See Index III

2 Stz 266, वृत्तिरियमृजुर्ध्वी पूर्णगारस्वतस्य ।

3 Stz 10th, पूर्णज्योति-पद्मगुण्य पूर्णगारस्वतस्य ।

to be the work of Purnasarasvatī. Recently, however, manuscripts of some of the works of Purnasarasvatī have been discovered in the South and the information about their nature and form that is available from the Descriptive Catalogues of MSS in the Govt Oriental MSS Library, Madras, and other sources, is noted below

(1) The *Vidyullatā* The *Vidyullatā*¹ which is a commentary on the *Meghadūta* is published as the 15th volume of the Vanī Vilas Sanskrit Series, Srirangam, together with the text of the *Meghasandesa*. The Vanī Vilas Press amply deserves our thanks for bringing out an edition of this important commentary on the *Meghadūta*, for it is the most exhaustive of all the commentaries on the *Meghadūta* so far published. Not only does Purnasarasvatī give lucid explanations of words and phrases in the text, discuss occasionally variant readings and explain the figures of speech, but also devotes considerable space to bringing out the beauty of the poem by pointing out the appropriateness of the various expressions used in the poem. "It is a very critical study of the poem itself"² Another important feature of the *Vidyullatā* is the wealth of quotations from various books and authors, found in it.

(2) The *Hamsasandesa*³—The Trivandrum Sanskrit Series has published another work of Purnasarasvatī called the *Hamsasandesa*. "The subject of this Sandesa is the message communicated to Lord Śrīkṛṣṇa sporting in the Vṇḍāvana, by a damsel residing in Kāñcīpura who was enamoured of Him on beholding His triumphant procession on the occasion of a festival." It contains 102 stanzas, composed in the Mandakrāntā metre

1. Sri Vanī Vilas Sanskrit Series, Srirangam, 2nd Ed 1925

2. Ed of the *Vidyullatā* Preface p. ii

3. Trivandrum Sanskrit Series No. CXXIX, 1937. Edited by K. Sambasiva Śāstrī

(3) Next to the *Hamsasandeha* the *Kamalinirājahamsa*¹ is the only other original work of Pūrnasarasvatī so far known. "It is a drama in five acts describing the love between Kamalini and Rājahamsa and their subsequent union. It is said to have been staged on the occasion of the Spring festival of god Śiva celebrated in Vṛṣapura in the Kerala country."

(4) Pūrnasarasvatī has also written a commentary on the *Anargharāghava* of Muraṇi, called the *Anargharāghava-ṭippana*².

(5) Besides abridging the story of the *Mālatīmādhava* in the *Rjulaḥvī*, our author has written a commentary on the same play, called the *Rasamañjarī*³. To judge from the few extracts given in the Descriptive Catalogues and the large number of folios on which it is written,⁴ it appears to be very comprehensive and exhaustive like his *Vidyullatā* on the *Meghaduta*.

(6) Though the Author Index published by the Govt. Oriental MSS Library, Madras, would inform us under the name Pūrnasarasvatī, that one of his works is called *Sukhabodhini*, this is no doubt a misprint for the correct title *Bhaktimandakini*⁵ which is a commentary on the *Viṣṇupādādīkesāntastuti* by Śrī Śaṅkarācārya.

1 Government Oriental MSS Library, Madras, R No 12509

2 Government Oriental MSS Library, Madras, R N 2717, Trivandrum MSS Library Nos 1012 and 4910

3 Government Oriental MSS Library, Madras, R Nos 3071, 4380, 2858, Adyar Library, No 24 C 7 के 482, Trivandrum MSS Library No 2525

4. GOML, Madras, MS R No 3071 consists of 214 folios of 10½ x 9½ inches though it breaks off in the 9th acr.

5 GOML, Madras, R No 3181 (c) (इत्य) पादादिकेशस्य भगवत्पाद-निर्मिते । भक्तिमन्दाकिनी व्याख्या चक्रे पूर्णसरस्वती ॥ सुखबोधिनी, by the by, is a com on the सिद्धांतकौमुदी, by नीलकण्ठ, GOML, Madras, R No. 135.

These six together with the (7) *Rjulaḥvī* are the only seven works of Purnasarasvatī for which we have a definite MSS evidence to rely upon. But a few more works are also ascribed to Purnasarasvatī and the information about them so far available from other sources is recorded below in the hope that more reliable and definite details would be forthcoming in course of time. M. Krishnamachariar mentions that Purnasarasvatī wrote (8 and 9) commentaries on the *Uttararāmacarita* of Bhavabhūti and on the *Nāṭyaśāstra* of Bharata.¹ According to Mr. M. R. Kavi, Purnasarasvatī has written (10) an epitome of Abhinavagupta's commentary on the *Nāṭyaśāstra*.² In his Introduction³ to the *Hamsasandeha*, Mr. K. Sambaśiva Śāstri mentions yet another work of Purnasarasvatī viz. (11) a commentary on the *Śivalakṣapadadi stava*, while T. G. Ramasubha Iyer, B.A. of Trivandrum informs⁴ that Purnasarasvatī has written (12) a commentary on the *Śisupālavadha* of Māgha. (13ff.) Lastly it may be mentioned that according to reports current among Kerala Pandits, Purnasarasvatī had composed commentaries on all the works of Kālidāsa.⁵

1 See *History of Classical Sk. Lit.*, p. 624, for his reference to the com. on the उत्तररामचरित, but he records no MS. of it in the foot notes on that page. In reply to my letter containing a query on this point he wrote to me on 9th August 1941, "I cannot say where I got the information about Purnasarasvatī's commentary of *Uttararāmacarita*. It is said, he wrote a commentary on Bharata's *Nāṭyaśāstra*."

2 Pp. 10 f. of Preface to his ed. of the *Nāṭyaśāstra* Vol. I, GOS. "There is an epitome for this commentary (अभिनवभारती) from the beginning to the middle of the 6th chapter which was probably written by पूर्णसरस्वती."

3 TSS No. CXXIX, p. iv.

4 In his letter, dated the 16th April 1942. He is also known to have written a commentary on Māgha's *Śisupālavadham*.

5 Sk. Introduction to the *Vidyullata*, p. 12, "कालिदासीयानां सर्वेषामपि काव्यानामयं व्याख्यातेत्यपि केरलेषु बहवः कथयन्ति।"

Life and Date of Pūrnasarasvatī

Like most of the Sanskrit writers Pūrnasarasvatī also is indifferent about giving any information in his works which would enable us to determine the salient facts of his life such as the place where he lived, the time when he flourished, the family to which he belonged or the exact number of his works.

He is believed to be a Kerala Brahmin belonging to the family of Kaṭṭumadat (काटमास), and a native of the place called Triccambara¹ i.e. modern Trichur in Cochin State. His name would suggest that he had adopted Sannyāsa, for the suffixes *giri*, *tīrtha*, *bhārati* and *sarasvatī* are added on to the names of Sannyāsins only. According to some people, however, he was a Vaiṣṇava Brahmin of Kāncīpura² while yet others consider him to be a Nambudiri Brahmin of a village near Guruvayur³ in the Malabar District of the Madras Presidency. His connection with Cochin is pointed out by the fact that his drama was acted (for the first time) at Vṛṣapura in the Kerala country. But it would be known more precisely if the exact significance of the term *Pūrnajyotiḥ* occurring in the Introductory and Concluding stanzas in some of his works⁴ can be accurately fixed. He offers salutation to Pūrnajyotiḥ, attributes the successful completion of a commentary to his grace, considers himself

1 Ed. of the *Harṣaśandeha* TSS No. CXXIX, Introduction p. 111.

2. Ibid, p. 111.

3 M. Krishnamachariar, in his letter referred to above in foot note 15,—"Pūrnasarasvatī seems to have lived 300 years ago and was a Nambudiri Brahmin of a village near Guruvayur."

4 (a) The *Vidyullatā*, Intro. stz. 5a, पूर्णज्योतिश्चरणवन्दनाज्ञाहवी पतयेना । and concluding stz. 1a पूर्णज्योति पदोज्जरमानु and concluding stz. 4 यस्य भासा जगद्भाति यद्भासा भाति मन्मद । अविद्याविदित्वे तस्मै श्रीपूर्णज्योतिषे नमः ॥ This last = Intro. stz. 2 of the *Rasamanjari*.

to be the particle of dust on the lotus-like feet of Purnajyotiḥ the world, he says, is manifested by the light of Purnajyotiḥ and prays that Purnajyotiḥ should be ever present in his heart. He refers to Purnajyotiḥ in the *neuter gender* also. This has been taken by some scholars as indicating that Purnajyotiḥ was his favourite deity¹. According to M. Krishnamachariar, this Purnajyotiḥ is the same as the presiding deity of the famous temple at Trippunithura in Cochin². This deity is also known by the name of Purnatrayisa or more popularly as सतानगोपालकृष्णस्वामी, and is represented by the image of Viṣṇu seated on Ananta³.

(b) प्रणम्य सच्चिदानन्दं पूर्णज्योतिर्निश्चयम् ।

अनर्घराघव नाम नाटक व्याख्येयम् ॥

—Intro stz 1 of the अनर्घराघवटिप्पण

(c) मालतीमाधवस्यैव दशमाष्टार्यचर्चनम् ।

पूर्णज्योतिः प्रसादेन चक्रे पूणसरस्वती ॥

—A similar stz is found at the end of his com. on each act of the *Mālatīmādhava*.

(d) यद्गीतार्थश्रवणरमतो ध्वस्तमाहात्म्यकार कृष्णानन्दी त्रिपति नरो निष्प्रभूत निहीते । स्वस्मिन्नेव प्रकटितमहाविश्वरूप तदेकं पूर्णज्योतिः स्फुरत् हृदि मे पुण्डरीकायताशम् ॥ —Another Intro stz to रत्नमञ्जरी

(e) पदवाक्यप्रमाणनेत्रत्रयनिरीक्षणापरपरमेश्वरपूर्णज्योतिर्मुनिवरनिहित-
निवृतकङ्कणाभूतपूर्णचन्द्रेण पूर्णसरस्वतीनामधेयेन कविना etc. Prologue to
the कमलिनीराजहंस

1 See stz यद्गीतार्थ etc. in the foregoing foot note

2 Sk. Intro to the *Vidyullatā* p. 11

3 यतोऽयमादावन्त च पूर्णज्योतिरभिधर्माश्च स्मरति । ॥ च गोश्रीराजे (कोशे) 'तृप्पुणितुर' इति सुप्रसिद्धे देशे महति क्षेत्ररत्ने अद्यपि कृतसंविधानम् ।

3 Mr P. Anujan Achan, the Government Archaeologist of the Cochin State was kind enough to inform me in his letter of the 17th September 1941 to the following effect: "There is a very ancient temple at Trippunithura, a place six miles to the east of Erankulam, whose presiding deity is called by the name Pūṛṇatrayisa or Pūṛṇa-

But it would be more reasonable to hold that Purnajyotiḥ is the name of the *Guru* of Purnasarasvatī, as is evident from the expression 'Purnajyotīrṇunivāsa', occurring in the Prologue of his *Kamalīnīrajaḥamṣa*. Prof. K. R. Pisharoti also who has studied the history of the Shrine at Trippunithura is of opinion that that Shrine 'is never termed by this name [i.e. Purnajyotiḥ] either in records or literature'. My firm conviction is that Purnajyotiḥ was the name of the author's *Guru*.¹ We know from the other works of पूनसरस्वती that he was a Śiṣya of पून्यानि also called पून्यातिमुनि.²

Date — Purnasarasvatī refers to a number of authors and works in his commentary on the *Meghaduta* and there is also a large number of quotations in it which are given anonymously. The same must be the case with his other commentaries also. If we can settle the date of Purnasarasvatī it will be of great use in fixing the relative chronology of other authors referred to by him. Purnasarasvatī has been assigned by Mr. K. Sambaśiva Śāstrī to a period between 1150-1590 A.D. on the grounds that he mentions Divakarasuri the teacher of Śaradatanaya (the author of *Bhāvaprakāśanam* 1175-1250 A.D.) on the one hand and does not mention the great scholar and devotee Śrīnaraṇabhāṭṭapada on the other.³ According to M. Krishnama chariār he is posterior to Mallīnātha (middle of the 15th)

---

jyotiḥ. The image is that of Viṣṇu seated on Ananta — popularly known as Santanogopalakṛṣṇa. In another letter of his dated the 2nd October 1941 he further informs me that the temple must have been existing in the 11th or 12th century A.D. as has been surmised from an old Vatteluthu nscrpt. found in the temple.

1 In his letter to me dated the 25th September 1941

2 In another letter of his to me dated the 10th September 1941

3 Ed. of the *Haṃsasandēśa* Intro. p. v

as he refers to Mallinatha's commentary in his *Vidyullatā*¹ But this statement does not appear to be correct, for I have verified all the references where Purnasarasvatī refers to earlier commentators, but there is none which unmistakably points to Mallinatha. In the *Vidyullata* Purnasarasvatī quotes from the *Prabodhacandrodaya*, which is assigned to a period of 1097-1165 A.D. Therefore 1165 A.D. would be the upper limit for Purnasarasvatī. If the statement of Prof. K. R. Pisharoti that the *Vidyullatā* is criticised by Paramēśvara of Payyura Mana, probably identical with Paramēśvara Mīmāṃsacakraṇṇī, the son of Rsi II and contemporary of Uddanda is correct, we can fix the lower limit of Purnasarasvatī to be not later than the middle of the 15th century. So on the strength of the data so far available, we can assign Purnasarasvatī to the period 1200 A.D.—1450 A.D.

---

1 Sk Intro to the *Vidyullatā* p 11, 'अथ च व्याख्याता मल्लिनाथादर्वाचीन इति ज्ञायते, यतोऽयं मल्लिनाथीय व्याख्यानमेव केचिदिति (sic) तत्र तत्र निर्दिशति ।' This is on the face of it incorrect for केचित् will refer to many commentators before him when only one is referred to, कश्चित् is used. The following are the only references to earlier commentators in the *Vidyullata*. (1) अत्राह कश्चित्—'यश्चो रामगिरौ न्यवसदित्युक्तम्, उपरि तु तत्सन्देशप्रकारं प्रपञ्चयिष्यते अतोऽस्माकं पठता शृण्वता च किमायातमिति । p 6 (2) कनकवलयस्यैकस्य धारणं विरहविह इति केचित् । p 8. (3) कवेर्यद्वृत्तान्ते सीताराघवसमाधिरस्तीति केचित् । p 7 (4) कथमपीति [पाठ] इति केचित् । p 38 This reading is found in Mallinatha's and also in Carutravardhana's commentary, who is admittedly earlier than Mallinatha (5) घ्राणे तु सारस्त्रा गजा इति केचित् । p 37 (6) रामगिर्याश्रमेऽयं रामेण चिरमध्युषितत्वात्तेनैव नाशो प्रसिद्धो गिरिचित्रकूट इति केचित् । अन्यं कश्चिदित्यन्ये । p. 6 (7) सर्पवेणीति कृष्णमुखा मभोगमण्डलमिति केचित् । p 33

The *Rjulaḡhvī*—An Appreciation

The *Rjulaḡhvī* consists of 265 stanzas composed in various metres. After offering salutation to Bhavabhūti, Purnasarasvatī says, "As the plot of the excellent drama, the *Mālatīmādhava*, is very complicated and hence difficult to be comprehended by the beginners, I give a short account of the same in verses written in diverse, pleasing metres"¹ It is not, however, an act by-act summary of the drama, but an abridgment of the plot in the natural order of the events

A noteworthy feature of this epitome is that about 19 stanzas² from the *Mālatīmādhava* itself are inserted in the body of his work by Purnasarasvatī.

To the credit of Purnasarasvatī it must be said that these verses of Bhavabhūti do not appear incongruous when read along with those written by Purnasarasvatī himself

Another point to be noticed in the *Rjulaḡhvī* is that it contains a few details of information which are not found in the *Mālatīmādhava*. Hence they are either invented by Purnasarasvatī himself for giving a completeness to the story, or were borrowed by him from some source which is now lost to us. But the earlier conjecture seems to be more probable as he expressly says that he is writing an abridgment of the *Mālatīmādhava*. They are as follows—The names of the kings of Vidarbha and Padmāvati were Guṇavarman and Padmavarman respectively, Mādhava was senior to Mālatī by five years and that Bhūriśaśu's father was called Keśava and Mādhava was the name of

(1) प्रवरणतिलकं यन्मालतीमाधवाख्यं सुकुटिलमितिशृत्तं यस्य चार्तदुरापम् ।
सरसविविधशृत्तं पद्यबन्धैस्ततोऽहं प्रयुगविरचितं तद्दर्शयिष्ये समासात् ॥२॥

2. A list of these stanzas is given at the end of the Text in Index III, showing the place they occupy in the *Rjulaḡhvī*

Devarata's father and they both were the residents of Padmaratī

Purnasarasvatī employs a variety of metres. In such a short poem of only 266 stanzas he uses as many as 31 different metres, and they include two rare metres viz. the *Nardataka* and the *Nārāca*. Judged by the frequency of use, the *Vasantatilaka* seems to be his favourite metre, the *Upajāti*, *Anustubh* and *Malini* coming next in order.

The importance of the *Rajulaghā*, however, does not lie in these things only. As the self imposed task of Purnasarasvatī was to give the summary of another man's work, naturally there was not much scope for him to display his talents or to give free play to his imagination and poetical faculty. Notwithstanding this disadvantage, he has lost no opportunity of exhibiting his poetic skill, of course, without any detriment to the general trend of the plot. In fact, if we ignore for the moment the explicit statement of the author that it is an epitome of the great play of the celebrated poet Bharabhuṭi we shall be easily persuaded to grant that it is an original charming little poem by Purnasarasvatī, complete in itself and not altogether lacking in poetical merit. The method he has followed in this work is not to tell the story in a bald, matter-of-fact fashion, he is very eager to tell it in a pleasing and attractive style. As Bhavarbhūti was writing a drama and therefore was mainly concerned with the psychological interpretation of character through action, he has left off certain places and things with a mere mention but Purnasarasvatī was aware of the role of a narrative poet and therefore he has emphasised just those things which were left out of the drama —

Purnasarasvatī's description of Nandana is striking—

नन्दनो गतवयाद्युतरूपः । २१ द्वि.

गमयसि विरूपे नन्दन मन्दबुद्धौ । ५६ प्र.

वध्वा सद्यः प्रविशति चरे वानरास्ते मुनीर्गौ । १४३ प्र.

After the manner of Aśvaghoṣa, Kālidāsa and Bana, but with remarkable restraint he describes in a single stanza the impression made by Madhava's handsome and youthful figure on the young damsels of Padmāvati—

तमीक्षमाणा नगरे तरुण्य
स्वीयैर्मनोभिस्तरलायमानै ।
निरस्वमानानपि नीविबन्धान्
भनङ्गपीडाभिरचेतयन्त्य ॥ २७ ॥

Though Bhavabhūti has not described the temple of the fearful goddess Karālā, Purnasarasvatī supplies us with one in these terms—

प्राकरेण हिरण्मयेन कलित माणिक्यरोचिदुटा—
बालग्रन्थमरीचिर्वीचिपटलस्पष्टरुद्रोपुरम् ।
दूरादायतन दिवेच ददृशे वीरेण घोरोज्ज्वल
यत्रान्ते विविधोपहारसिवा काली करालाङ्गया ॥ ८५ ॥

He graphically describes the fight of Madhava and Makaranda with the city guards—

तत प्रववृत्ते तयोरतिभयह्वर सङ्गर । .
पदाघातै काश्चित्कतिचिददयैर्बाहुहननै
प्रकोष्ठान्नै काश्चित्कतिचन घनैरुत्घटनै ।
भसद्वादादिदृष्ट्यै कतिचन तदीयै प्रहरणै
भटमन्यान् सैन्यान्भयतरलतां निम्यतुरभौ ॥
प्रहरणममुचन्प्रपेतुर्घरण्यां दिशो दुदुषु
क्षतभवमवमन्विलेपु सशोव मुमुक्षुर्गिरिम् ।
धारणमुपययुस्तवास्मीति रेदुर्जहुर्भोवित
प्रतिभटपुरुषा रथा मोहिताभ्यां उभाभ्यां क्षता ॥ १८८-१९० ॥

Makaranda disguised as Mālatī at the instance of Kāmandakī is described in a very charming style—

आलोर्ललवैरपद्मगुण्वीमाविरपुरवुण्डला—
माक्षिष्टामववुष्मन्नुचपटेनाशयानचचारसाम् ।

आर्य्यैर्नैवरात्रिः स्यादिति नैरर्थिभिः राष्ट्रादिता-

मानिन्ये पितुरालय भगवती मायामती मालतीम् ॥ १३८ ॥

But the best and most effective is the description of the indignation, expressed by the ladies of the city at the prospect of the marriage of the beautiful and delicate Mālātī with the ugly and old Nandana —

मधुरपद्मि चाले माधवे मन्मथाने

जयति गुणनिधाने धीमति न्यलिषद्ये ।

धर्मपरमयोग्य प्रोद्यता या वरीषु

मतिरदह किमन्या मालतीवाम्बवानाम् ॥

मरणमपि वरं यदेव न मानमार्ते-

नं तु परिणयलक्ष्मीरीरशौर्निपशम्यम् ।

किमपरमभियुक्तं वस्तु योग्य हृत्तान्तं

किमन्यमिष घत्ते (१) केवलं दग्धकाम ॥

हृदयमनिक्रान्ते मालतीवाम्बुनिधे

दुहिगरमय मतां याहि परममुदाग्ने ।

अनुमतिरथ या या किं धराकी विधत्तां

पितरि दुहितृत्वं चाऽपि विज्ञेयकामे ॥ १४४-१४५ ॥

इति गिरमुपकण्यं वण्यमानां
सपदि सुता सचित्रस्य माधवश्च ।
शशिरचिकुमुदाकराविवोभा-
धुपसि विवर्णतरी वभूवतुस्ती ॥ ७० ॥

The departure of Madayantikā after she has stolen the heart of Makaranda is thus described in language full of pleasing alliterations and puns

मकरन्दमिव स्फुटारविन्दान्मकरन्दान्मदयन्तिका मराली ।
परिलुण्ठ्य मन सपक्षपातारिप्रयसख्या सह मन्दिर प्रतस्थे ॥ ७१ ॥

We also get a very graphic word picture of Madhava when he wandered alone in the cemetery with the intention of selling human flesh

करकलितकूराण कुन्तलैरुर्ध्वबद्धैर्दण्डपरिकरबन्ध श्लिष्टचण्डातकध्री ।
दधदितरकरोऽसौ शस्त्रपूत नृमास न्वरचदलमुपेतौ वीररौद्राविषैक्यम् ॥ ७२ ॥

The poet's imaginative power is seen at its best when he describes the Capital adorned with reddish umbrellas, white *chowries* and sky high banners, and the mansion of Bhurivasu decorated for the forth coming marriage ceremony, appearing like an aerial car of the gods—

भरुणकिरणमित्रैरुच्छ्रितैरातपत्रैश्चलितकनकदण्डोद्गुमरैश्चामरैश्च ।
सुरसरिवभिन्नुष्टै केतुपट्टैश्च जुष्टा कमलकुमुदहसैर्दार्ढिकेवाधुतद् द्यौ ॥ ७३ ॥
उदस्तमगितोरण नवविचित्रचित्रोज्ज्वल दुकूलपट्टपट्टिकारचितचारुचन्द्रोदयम् ।
विशेषपरिभूषितै परिजनै परिद्योतित विमानमिव वैतुष विररचे वधू-
मन्दिरम् ॥ ७४ ॥

The above-quoted instances will show that the *Upamā* and the *Utprekṣā* are the figures of speech that he uses very often, and we can say without hesitation that they are usually very pleasing and effective. A simile like the one seen in प्रशमैकनिधि प्रमेव साक्षात्सकलार्थेषु पर प्रमाणमासीत् is reminiscent of Kālidāsa's grand similes. But unlike Kālidāsa

and other great poets he does not excel in expressing universal truths in the form of the *Ārthāntaranyāsa alankāra* and we come across only about four instances of this figure of speech —

मतिशालिना किमिव नाम दुर्घटम् ॥ ३३ ॥

नयता हि मवरणमात्मघनम् ॥ ३६ ॥

साध्य किमिव हि यच्च साधयेयु

शुद्धा घो ध्रुतममलश्च पक्षपात ॥ ३७ ॥

अभियुक्ते यस्तु सौम्य वृत्तान्त ॥ १४५ ॥

But the author displays greater skill in the use of figures of words, his forte being *alliteration* of every kind, which can be observed almost in any stanza. Some of the most striking instances are

स दक्षिणैर्दक्षवनामग्रण्य ॥ १०९ ॥

कामन्दकी कामगुणा वभाषे ॥ १११ ॥

मालतीं स्वन्नमौलिमालतीम् ॥ २१ ॥

सकलामु कलामु वारदद्वा ॥ ११ ॥

पद्मावतीं पद्ममुगो नगाम ॥ २५ ॥

चित्ते विद्धा चित्तघोने वृत्तकै ॥ ४२ ॥

पद्मावतीं प्रमजिता प्रतस्थे पद्मामिव द्रुमुमिलवतीर्णाम् ॥ २२ ॥

महीपमानो मधुनय माध्वान्माध्वेन मत्पया मकरन्दनागा ।

महर्षिरघोतन माधयोऽमी मनोमय प्रगल्ब्यभूताम् ॥ २९ ॥

विलासिनीं घाटयतीं विलोभयन् विदग्धमुग्धैरवलोकनादित् ।

विहारिकोपानविहारमग्निरे विभु वृत्तार्थो विजहार माधय ॥ १२८ ॥

adjoining bower of creepers, and Lavangikā who had accompanied Mālātī declared that Mālātī too was pining for Madhava. Just then it was reported that Madayantika was attacked by a tiger which had broken loose from its cage and Madhava rushes out to help Madayantikā and is greatly admired by Mālātī for this act of gallantry. Before, however, Madhava could arrive on the scene, Makaranda has already rescued her and is himself wounded by the beast and faints. Mādhava becomes unconscious at this sight.

As they regain consciousness, a messenger enters, announcing that the king has formally promised the hand of Mālātī to Nandana. Kamandakī tries to console Madhava, who is greatly dejected to hear the news, and goes away with Mālātī. Madhava is, however, disconsolate and tries to win his lady love by propitiating the ghouls by selling human flesh and repairs to the cemetery for that purpose. There he hears piteous cries from the adjoining Karala temple and rushes in just in time to save Mālātī whom Aghoraghanṭa, a Kāpalika, was about to offer in sacrifice to the terrible goddess. In the fight that ensues he kills Aghoraghanṭa, but lets off his female disciple Kapalakundala unharmed. She, however, while departing threatens Madhava with dire consequences for killing her master.

The next day, Madhava and Makaranda are taken by Avalokita, one of the pupils of Kamandakī to the temple of the guardian deity of the city and are asked to await the arrival of Mālātī in the inner sanctuary of the temple. Mālātī accompanied by Lavangika arrives shortly afterwards and Kamandakī leads her to the inner shrine and introduces her to Madhava and speaks words of cheer and encouragement to remove her nervousness. Kamandakī then turns to Makaranda and asks him to put on the dress and ornaments brought for Mālātī and to get married to Nandana.

in that disguise. In the meantime, Mādhava is sent to an already prepared place for being formally married to her,

Makaranda is wedded to the unsuspecting Nandana. When the latter meets his supposed wife and makes her advances of love he receives a cold rebuff and finally a kick. Nandana walks away in great anger, vowing that he would not even touch his wife again.

Then Buddharakṣitā, another pupil of Kāmandakī, brings Madayantikā to the chamber where Makaranda disguised as Mālatī was feigning sleep and asked her to scold Mālatī for her rudeness to her brother. While she is rebuking Mālatī and defending her brother's behaviour, the conversation is cunningly turned upon Makaranda and Lavaṅgikā asks Madayantikā what she would do, if Makaranda were to come there. Madayantikā replies that she considers herself as belonging to Makaranda, who had saved her from the jaws of death even by endangering his own life. Thereupon Makaranda throws off his disguise and elopes with Madayantikā from Nandana's house. But, unexpectedly, he is challenged by the city-guards and a fight ensues. Mādhava on hearing of this alarming report runs to his friend's rescue. When the king hears of the elopement of Makaranda with Madayantikā, he is greatly enraged and sends out more guards; but Mādhava and Makaranda fight so bravely that the king who was watching the fight from his palace, was filled with admiration for the youths and on knowing of their noble birth congratulates Bhūrivasu and Nandana on getting such worthy bride-grooms, and appeases their resentment.

Soon after Mādhava went in aid of his friend, Mālatī sends Lavaṅgikā after him to warn him to be careful in fight. Kapālakuṇḍalā finds Mālatī all alone and :

upon her takes her off to Śrīparvata to kill her there. But Saudamini rushes to her rescue in the nick of time and goes with her to her own abode.

Madhava and Makaranda enter the garden expecting to meet Malati. But when they could not find her even after a great search Madhava faints and believing him to be dead Makaranda wants to commit suicide. Bhurivasu and Devarata also on hearing of the loss of Malati decide to put an end to their lives. In another part of the forest Kamandaki Madayantika and Lavangika too resolve to commit suicide on account of the disappearance of Malati. It is left to Saudamini of supernatural powers in each case to save all these people from disaster and death. She first revives Madhava, assures him of Malati's safety and flies with him to Śrīparvata to meet Malati who is already there. She then saves Kamandaki and other ladies by bringing to them Madhava and Malati and herself rushes on to the aid of Bhurivasu and Devarata. But in the meanwhile Malati and Mādhava faint on hearing from the cries of foresters that Bhurivasu and Devarata are about to commit suicide. Saudamini soon enters announcing that both the ministers are unharmed. She bows down to Kamandaki her preceptor and is highly complimented by her on saving the lives of so many people. Saudamini now produces a letter from the king of Padmavati declaring his approval of the two secret marriages. Kamandaki then relates the old vow of the two ministers and the plans to secure its fulfilment, and Mādhava and Makaranda live happily with their brides and all are pleased at the happy turn of events.

ऋजुलघ्नी : मालतीमाधवकथा ।

॥ श्री ॥

॥ ऋजुलघ्वी ॥

(मालतीमाधवकथा)

महत् प्रकरणं^१ येन स्वोत्पाद्यचैरितं कृतम् ।
चिरन्तनाय कथये नमोऽश्मै भवभूतये ॥ १ ॥

प्रकरणतिलकं यन्मालतीमाधवाख्यं
मुकुटिलमिति वृत्तं तस्य बालैर्दुरापम् ।
सरसविधिघट्टितः पद्मगन्धैस्ततोऽहं
प्रगुणविरचितं तद्दर्शयेष्ये समासात् ॥ २ ॥

अस्ति श्रियोऽन्तःपुरमग्रहारः
पृथ्व्यङ्गनायाः प्रथितोऽग्रहारः ।
पदं महत्पद्मपुरीति नाम्ना
धर्मस्थिराणां धरणीसुराणाम् ॥ ३ ॥

तत्रान्वयायश्रुतवृत्तवित्ता
मान्यौ द्विजौ माधवकेशवाख्यौ ।
यभूवतुर्द्वजगत्प्रमोदौ
भुवि स्फुरन्ताविव पुष्पदन्तौ ॥ ४ ॥

-
1. जगत्प्र०, महत्प्र० suggested by the Ed. of the Tri. Cat.
  2. पोत्याद्य०, स्वोत्पाद्य० suggested by the Ed. of the Tri.

पितृनमर्त्यानतिथीन्महर्षीन्
 भूतानि च प्रत्यहमेधयन्तौ ।
 स्तम्भाविबोच्चैर्दधैतुः स्थिरौ तौ
 गृहं चतुर्णां गतिमाश्रमाणाम् ॥ ५ ॥

पूर्वस्तयोरजनयत्किल देवरातं
 पुण्यैः प्रसाद्य नियमैः पुरुषं पुराणम् ।
 अन्यस्तु भूरिवसुमन्वितनामधेयं
 तेजोभरैर्धनचयैश्च^३ समग्रभावात् ॥ ६ ॥

आशैशवादाचरतोः स्ववृत्तै-
 राश्चर्यभूतैर्जगतः प्रमोदम् ।
 परस्परं प्रेम तयोः परार्थं
 सोमत्वयोः सोदरयोरिवासीत् ॥ ७ ॥

जन्म द्वितीयं जगद्वर्चनीयं
 सम्प्राप्य संतोषकरौ स्वपित्रौ ।
 विचेरतुस्तां विविधान्दिगन्तान्
 विशिष्टविद्यामहणादरेण ॥ ८ ॥

तयोस्तृतीयाऽप्यभवत्सतीर्थ्या
 कामन्दकी नाम महानुभावा ।
 प्रयाजिक्वा सौगतमार्गनिष्ठा
 मौदामिनी पर्यचरत्तदा ताम् ॥ ९ ॥

3. दधति, दधतु* suggested by the Ld. of the Tri Cat.

4. 'हरैर्वन'; 'मरैर्वन' suggested in the Tri- Cat.

जननीव हितेषु जाग्रती सा
स्थिरचित्तमपदं तयोः सखीव ।
प्रशमैकनिधिः प्रमेव साक्षा-
दखिलार्थेषु परं प्रमाणमासीन् ॥ १० ॥

सकलासु कलासु पारदश्चा
नृपविद्यासु चतुष्टयीष्वधीती^४ ।
स तथा प्रयते स्म देवरातो
विदुषां भूरिवसुर्यया समाजे ॥ ११ ॥

कामन्दक्या सह सवयसा कामिताः प्राप्य विद्याः
दत्तातुर्हा प्रियधनसमाहारतुष्टैर्गिरिष्ठैः ।
स्वीय देशं प्रतिजिगमिषू सौहृदात्पूर्णकामौ
सौदामिन्याः सपदि पुरतश्चक्रतुस्ती प्रतिज्ञाम् ॥ १२ ॥

स्वां दुहितरं दुहितृमान् पुत्राय ददं वदातु पुत्रवतः ।
इत्यावयोः प्रतिज्ञां कलयतु^५ कामन्दकी सशिष्येति ॥ १३ ॥

ततः प्रतीतौ ग्वगृहान्प्रविश्य तौ
सतोः स्वपित्रोश्चिरकांक्षितं फलम्^६ ।
परार्थसम्बन्धपराकृतभ्रमं
द्वितीयमध्युपतुरिद्धमाश्रमम् ॥ १४ ॥

विदुषां समितौ चिदर्भराजो
गुणवर्मा निशमय्य तद्गुणौघान्^७ ।
विनयादुपहृत्य देवरातं
सचिवं सर्वधुरन्धरं यमार ॥ १५ ॥

४^a चतुर्विधास्वर्षाणां suggested by Pt. R. K. Patankar Shastri.

५. कलयति

६. काञ्चिन्...

७. 'वर्तनशमय्य तं गु'

पद्मावतीपुरपतिः किल पद्मवर्मा^८
 संभाव्य भूरिवसुमक्षतमन्त्रशक्तिम् ।
 तस्मिन्निवेद्य धरणीभरमस्तचिन्तो
 भोगानभुङ्क्ते विबुधांश्च मलैरपारीत् ॥ १६ ॥

शुश्रूषया भगवतीमनुमान्य तुष्टां
 सौदामिनी तदुपदिष्टविशिष्टविद्या ।
 श्रीपर्वतं सकलसिद्धिपदं प्रपेदे
 कापालिकप्रतमधत्त च मन्त्रसिद्धौ ॥ १७ ॥

गुरप्रसादमन्त्राणां विधिवत्साधनादपि ।
 सौदामिन्याः प्रसादोऽभूकोऽपि सिध्यष्टकान्वितः ॥ १८ ॥

.....
 .....
 १नाम्ना पितुः स्वस्य नरेन्द्रमन्त्री
 मान्यं सुतं माधवमेव चक्रे ॥ १९ ॥

स देवरातस्य सुतो महात्मा
 कामन्दर्की काम इयावतीर्णः ।
 यात्सत्यविद्यामधुरप्ररोहैः
 श्रेष्ठगुणैः शृङ्खलयाश्चकार ॥ २० ॥

8. *वर्मा. 9. 15^a wrongly repeated between 17^b and 17^c

10. At least two lines describing the birth of माधव seem to be lost.

माधवे भजति पञ्चमीं समां
 देवराततनयैकदेवते ।
 आप भूरिवसुरात्मजां शुभां
 मालतीं स्वजनमालिमालतीम् ॥ २१ ॥

आकर्ण्य तां भूरिवसोः प्रसूतिं
 अथोत्सवादुत्सवमापतन्ती ।
 पद्मावती^{११} प्रजज्ञिता प्रतस्थे
 पद्मामिव द्रष्टुमितावतीर्णाम्^{१२} ॥ २२ ॥

सा लालयन्ति भुवनैकमूपा
 सौन्दर्यमाररभिसंवृतां ताम् ।
 अपोपयन्माङ्गलिकैरपायै
 प्रवालवर्ष्णमिव सिन्धुवेग ॥ २३ ॥

कलासु गीतप्रमुखासु बालां
 चन्दर्पविद्यासु च साधु निभ्ये ।
 शिक्षामसां शिल्पविशेषदक्षां
 जोत्सना सुमुक्तामिव भावयन्ती ॥ २४ ॥

अत्रान्तरे शिक्षितुमात्मविद्या
 आरूढतारण्यविशेषकान्त ।
 स देवरातेन सुतो विस्मृत
 पद्मावतीं पद्ममुखो जगाम ॥ २५ ॥

अथ दृढमनुचिन्त्य मन्त्रिमुख्यो
 नृपतिमुवाच निराकृतच्छलेन ।
 प्रभवति निजकन्यकाजनस्य
 प्रभुरिति तच्छ्रुतां प्रकाशयाम ॥ ३१ ॥

[मूर्खिषुः कामन्दकी उवाच^{१२}]

उपचारभाषितमृतेऽपि याचवे
 नृपमुखेन तव दुहितरं स नन्दनः ।
 संविदपि वितरितुं विहिता
 ननु देवराजतनयाय मालतीम् ॥ ३२ ॥

नृपो यथा न विकृतिमेति
 हतिरपि यथा न संविदः ।
 नेतुं त्वमर्हसि तथा घटनां
 मतिशालिनां किमिव नाम दुर्घटम् ॥ ३३ ॥

अवलोकितया मान्यबुद्धरक्षितया तथा^{१३} ।
 शिष्याभ्यां ते वशीकार्ये मालतीमदयन्तिके ॥ ३४ ॥

माधवे मकरन्दे च मालतीं मदयन्तिकाम् ।

... .. ॥ ३५ ॥

12. There appears to be some lacuna in the text. A stanza describing that मूर्खिषु went to कामन्दकी and informed her of the unreasonable demand of the King seems to be lost. I have supplied the words मूर्खिषुः कामन्दकी उवाच to bridge up this gap.

13. The transcript indicates by dots that a line is wanting after अवलोकितया etc. But I think that अवलोकितया etc. goes well with शिष्याभ्यां etc. and that माधवे etc. is in need of the second line.

न यथा मदीयमतिपूर्वकृतिः प्रयते^{१४} यथा च घटतेऽभिमतम् ।
महिते यथा घटय कृत्यमिदं नयतां हि संवरणमात्मधनम् ॥ ३६ ॥

तन्नीतेरिति विवृते मया भवत्यै
त्वं यत्ने नियतमितोऽधिके प्रमाणम् ।
तत्साध्यं किमिव हि यत्न साधयेयुः
सुखा धीः श्रुतममलश्च पक्षपातः ॥ ३७ ॥

अहं च देवरातश्च त्वयि तिष्ठावहे यतः
आवां-भूत्वा ततः सर्वं सम्पादयितुमर्हसि ॥ ३८ ॥

संमन्थ्येत्यं मन्त्रिमुख्ये प्रयाते
सच्छिष्याभ्यां संप्रयुक्तोपदेशः ।
चक्रे दृष्टा सा निसृष्टार्थदूत्यं
स्पष्टलोहात् तत्प्रदिष्टाऽविशिष्टम् ॥ ३९ ॥

कामन्दकीनियोगाद्याः पुत्री लवङ्गिका नाम ।
भवनवलभीगवाक्षे निवेशयामास^{१५} मालतीं बहुशः ॥ ४० ॥

अवलोकित्वा च माधवमपदेशैः सोपपत्तिकैस्तैस्तैः ।
समचारयदतिचतुरा वन्दूवनासन्नरथ्यया बहुशः ॥ ४१ ॥

दृष्ट्वा दृष्ट्वा माधवं मन्त्रिपुत्री
सौभाग्यान्धि सौधवातायनस्था ।
चित्ते विद्धा चित्तयोनेः पृथक्-
वारं धारं मोहमुद्रामुखाद् ॥ ४२ ॥

मकरन्दोद्याने तौ मन्मथयात्राभदोत्सवे सख्यौ ।
अन्योन्यदर्शनामृतमचिन्तितोपनतमन्वभावयताम् ॥ ४३ ॥

अपृच्छदन्तिकार्गतां प्रसङ्गतोऽथ लिङ्गिनीम् ।
लवङ्गिकासुखेन सा प्रियस्य संभवादिकम् ॥ ४४ ॥

अभिजनघनविद्यावित्तसौभाग्यपूर्वं
गुणितमथ गुणौघं प्रेयसश्रीवरिण्या^{१६} ।
सकुतुकमुपकर्ण्य श्रीमती सत्प्रयोगाद्^{१७}
द्विगुणमयहृदन्तःशल्यभाभङ्गकेन ॥ ४५ ॥

शाकुन्तलादीनितिहासवादान्
प्रस्तावितानन्यपरैर्वचोभिः ।
श्रुत्वा तदुत्सङ्गनिवेशिताङ्गी^{१८}
चिराय चिन्तास्तिमितत्वमाप ॥ ४६ ॥

बकुलकुसुममालां माधवेनाभिनद्धां
विषमरचितभागां बहुभालोरुमोहात् ।
सचिनयमुपगम्य प्राप्य धात्रेयिका सा
स्तनतटभुवि तरयाः प्राणरक्षामिवाघात् ॥ ४७ ॥

मालत्या रघुविनोदनाय लिखितां तां माधवस्याकृतिम्
धात्रेयी स्वसखीं विहारनिलयां मन्दारिकां प्रापयत् ।
तद्गर्भा कलहंमकेन सुधिया दासेन तस्य स्वयं
तीर्थेन स्फुटमद्य माधवकर्म यायादयत्नादिति ॥ ४८ ॥

मारुत्यथा कथयत मुहूदे गारेष्ठा
 मालत्यपाङ्गलहरीद्वयैर्यवृत्ते ।
 कम्पा निजप्रतिकृति कलहंमकेन
 चित्रार्पिता करमनीयत माधवस्य ॥ ४९ ॥

केनेति माधवतनुर्लिखितेति सख्या
 पृष्ट प्रहृष्टमनसा कलहंरकोऽर्सा ।
 तस्मै तदागमनमार्गमुवाच युक्त्या
 तद्वेखक तदभिलेखनत फल च ॥ ५० ॥

श्रुत्वाऽथ तत्प्रियसरा मरुरन्द ऊचे
 तस्या भवानिव दृढ त्वयि साऽपि रक्ता ।
 तत्सङ्गम प्रति सखे न हि सशयोऽस्ति
 यस्मिन् विधिश्च मदनश्च कृताऽभियोग ॥ ५१ ॥

अत्रैव चित्रफलके लिख बहूभा ता
 द्रष्टव्यकान्तिरिह चित्तविलोभनी ते
 इत्यर्थित प्रियतमा स युवा लिलेख
 श्लोक च तत्र दृढतत्प्रणयाग्रदूतम् ॥ ५२ ॥

जगति जयिनस्ते ते भावा नवेन्दुकलादय
 प्रकृतिमधुरा सन्त्येवान्ये मनो मदयन्ति ये ।
 मम तु यदिय याता लोके तिलोचनचन्द्रिका
 नयनविषयं जन्मन्येक स एव महोत्सव ॥ ५३ ॥

अथ पदुहृदया लवङ्गिका सा
 प्रणयिनि शृण्वति सादरं प्रियायाः ।
 अकथयदतिविस्तरेण वृत्तं
 तदुपहृतस्मरखेदशोचनीयम् ॥ ५९ ॥

मदयन्तिकाऽथ सहबुद्धरक्षिता
 शिववन्दनाय शिवमन्दिरं गता ।
 नखरायुधेन पथि बाध्यते जवा-
 दिति चुत्तुशुः प्रथममाकुला जनाः ॥ ६० ॥

कटुकं तदसौ च निशम्य वचः
 क नु सा क नु सेति वदन् निरगात् ।
 लतिकाभवनात् प्रिययाऽऽकुलया
 स्फुटकौतुकमाशु दृशा स्तपितः ॥ ६१ ॥

नरपतिरुपयातो नन्दनस्याधिवासं
 सचिववरगिरं तां तत्त्वमेवावगच्छन् ।
 मनासि किल वि-गतुं नर्ममिग्राय तोपं
 पितुरदित परोक्षे मालतीं स्वस्थ वाचा ॥ ६२ ॥

तत्प्रदानमुपकर्ण्य विवर्णो
 माधवस्य परिशंभ्य विपादम् ।
 आपतन् सरभसं मकरन्द-
 स्तां ददर्श मृगराढभियुक्ताम् ॥ ६३ ॥

कन्यादाने न^{२१} हि नृपतयो लोकवृत्त्या प्रमाणं
मन्वादीनामपि न वचनं मन्महे तत्र मूलम् ।
व्याजोद्गीर्णा नियतमनृता मन्त्रिणश्चापि वाणी
तत् किं मोहं व्रजसि मायि च त्वच्छिवकोदमायाम् ॥ ७४ ॥

इत्यमाध्यास्य वचनैर्मालतीमातृचोदिता ।
आदाय मालतीं दीनामगात् कामन्दकी गृहात् ॥ ७५ ॥

श्रुत्वा तद्वचनं निराशहृदयो मिथ्यासमाधासनं
कामित्वात् पुनराशया कवलितः कांक्षन्नुपायान्तरम् ।
एकाकी मकरन्दमप्यसुसमं मुक्त्वा छलान्माधवः
कार्यं साहासिकं नृमांसपणनं कर्तुं स्मशानं ययौ ॥ ७६ ॥

करकलितकृपाणः कुन्तलैरुर्ध्ववद्धै-
र्दण्डपरिकरबन्धः श्लिष्टचण्डातकश्रीः ।
दधदितरकरेऽसीं शस्त्रपूतं नृमांसं
व्यरुचदलमुपेतौ वीररात्राविवैक्यम् ॥ ७७ ॥

निर्व्यूढे रजनीमुरे तमासि च ग्रीढेऽवगाढे दिशो
मेदस्फीतरुचाश्रितं हुतमुजामार्चिर्भिरभ्यर्चितम् ।
वेतालीकरतालिकापटुनटद्रुतादिगीताकुलं
कीर्णं जीर्णपिशाचिकाभिरमुना प्रापे श्मशानं पुरः ॥ ७८ ॥

तदुपेहि महोत्सवं विदध्याः
 सुहृदो मानय दुर्हृदो हतास्ते ।
 चिरकालमनोरथं तदैत-
 न्मह्य भ्रातृविवाहमङ्गलं ते ॥ ६९ ॥

इति गिरमुमकर्ण्य वर्ण्यमानां
 सपदि विवर्णतरौ बभूवतुस्तां ।
 शशिरचिकुमुदाकराविबोभा-
 वुपसि सुता सचिवस्य माधवश्च ॥ ७० ॥

अयि शशिमुखि दिष्ट्या वर्धसे भ्रातृवृद्ध्या
 नियतमिति वदन्तीं लिङ्गिनीं वन्दमाना ।
 अधिकमाभिवहन्ती नन्दयु^{२०} नन्दनस्य
 प्रसभनवरजा सा मालतीमालिलिङ्गे ॥ ७१ ॥

मकरन्दमिव स्फुटारनिन्दा-
 न्मकरन्दान्मदयन्तिका मराली ।
 परिलुण्ठ्य मनः सपश्रपतात्
 प्रियसत्या सह मन्दिरं प्रतस्थे ॥ ७२ ॥

ततो गतायां मदयन्तिकायां
 भूरिव्यथां भूरिवसोः कुमारीम् ।
 ग्लानं तथा माधवमप्यपेक्ष्य
 कामन्दकी सानुनयं यमापे ॥ ७३ ॥

कन्यादाने न^{२१} हि नृपतयो लोकनृत्त्या प्रमाण
मन्वादीनामपि न वचन मन्महे तत्र मूलम् ।
व्याजोद्गीर्णा नियतमनृता मन्त्रिणश्चापि वाणी
तत् किं मोहं प्रजसि मयि च त्वच्छिवैकोद्यमायाम् ॥ ७४ ॥

इत्यमाश्वारय वचनैर्मालतीमातृचादिता ।
आदाय मालतीं दीनामगात् कामन्दकी गृहात् ॥ ७५ ॥

श्रुत्वा तद्वचन निराशहृदयो मिथ्यासमाश्रितं
कामित्वात् पुनराश्रया क्वलित काक्षन्नुपायान्तरम् ।
एकाकी मकरन्दमप्यसुसप्त सुप्त्वा छलान्माधवः
कार्यं साहासिकं नृमासपणन कर्तुं स्मशानं ययौ ॥ ७६ ॥

करकलितकृपाण पुन्तलैरुर्ध्ववद्धै
दृढपरिकरबन्ध त्रिष्टुचण्डातकभी ।
दधदितरकरेऽसौ क्षणपूत नृमास
व्यस्यदलमुपेतौ वीरराट्राविनेक्यम् ॥ ७७ ॥

निर्व्यूढे रजनीमुखे तमासि च प्रांढेऽवगाढे दिशो
मैदस्फीतस्वाश्रित हुतमुजामर्चिर्मिरम्यर्चितम् ।
वेसालीकरतालिकापटुनटद्रुतादिगीताकुल
कीर्णं जीर्णपिशाचिकाभिरमुता प्रापे स्मशानं पुर ॥ ७८ ॥

सीत्कारैर्भैरवाणा दिनि दिशि हृषितैर्व्यापृताना वृकाणा^{२३}

फूत्कारैः फेरणाणामतिकटुरदितैरत्तङ्गाना किटीनान् ।

वेतलीना च केली कलितकिलकिलासैर्द्वैर्हस्ततालै-

रौकीणं सर्वनस्तत् क्षणमिव रुरुचे शब्दतन्मात्रमात्रम् ॥ ७९ ॥

कोलाहले तत्र शम प्रयाते शवामिपास्वादविवादमूले ।

सधोपयामास कृताभिसन्धि इमशाननिष्ठान् प्रति भूतवर्गान् ॥ ८० ॥

अशस्त्रपूतनिर्व्याजपुरुषाङ्गोपकल्पितम् ।

विक्रीयते महामास गृह्यता गृह्यतामिति ॥ ८१ ॥

आघोपणामसकृदेवमुदीर्यमाणा-

माम्नायपूतषपुषा द्विजपुङ्गवेन ।

आनर्ण्यं तूर्णमुपजगमुरमुष्य पञ्चा-

दाथर्वणी श्रुतिमिव स्वयमासुरौघा ॥ ८२ ॥

आचारैर्विविधैरलौकिकवि गसवेष्टितैश्चेष्टितै-

गलार्पयिकटैर्विहारघटनाकोलाहलैर्लोहलै^{२४} ।

आनर्ण्यं मुजुगुप्सितैरनुचितारम्भैश्चसमोगकै-

स्तेषामप्य चिर जहास दयिताविशेषदीनोऽपि सन् ॥ ८३ ॥

22 साकारै रवाणादिनि

23 वृकाना

24 कलिकिला

25 तालै सर्व

26 अशस्त्रपूतमव्याजं is the reading in printed eds of the मा म

27 'गह्व' But 'गेद' appears to be the correct reading

it rhymes well with कोलाहलै of क्षीरस्वामी—छंद व यना—अमरक

with क्षीरस्वामी's Com Poona Oriental Series no 43 p 244

निःसत्त्वानुपहस्य पूतनगणान् सत्रासमन्तर्हितान्
 देवो रुद्र इव स्वयं पितृवने वंभ्रम्यमाणः प्रभुः ।
 निर्दिण्णो नितरां करद्वपटलीरङ्गत्तरङ्गाकुलं
 सीमानं पितृकाननस्य कुणपैर्दुष्टां^{२८} नदीं दृष्टवान् ॥ ८४ ॥

प्राकारेण हिरण्मयेन कलितं माणिक्यरोचिश्छला-
 बालत्रघ्नमरीचिवीचिपटलस्पष्टस्फुरद्रोपुरम् ।
 दूरादायतनं दिवेय दृष्टो वीरेण घोरोज्ज्वलं
 यत्रास्ते विविधोपहारसिक्का काली करालाह्वया ॥ ८५ ॥

अनुसन्ध्यमघोरघण्टनाम्नो
 नृकपालभरणस्य सुरपलिप्सा ।
 उपगच्छति मन्त्रसाधनेच्छो-
 र्वचसा तस्य कपालकुण्डलारया ॥ ८६ ॥

श्रीपर्वतादुपगतावित्र निर्भयौ तौ
 जीवात्मकैर्बलिभिरर्चयतश्च चण्डीम् ।
 इत्थं पुरा श्रुतवतः पुरलोकावार्ता
 तत् स्थानमेतदिति धीः प्रथतेऽस्य यावत् ॥ ८७ ॥

तावच्च हा कलिन ताव नरेन्द्रबुद्धे-
 राराधनोपकरणं भवतो जनोऽयम् ।
 वध्या विपद्यत इति श्रवसां तुतोद्
 सन्तप्तसूचिरिव काचिदरन्तुदा वाक् ॥ ८८ ॥

श्रुत्वा च किं निन्दमिति श्रुतपूर्वनाम-
 सवादत कलुषबुद्धिरानिष्टशङ्की ।
 गन्तु ततोमुत्पत्तयेष न च क्षमोऽभूत्
 सस्तम्भकम्पितगति सलिलाविलाक्ष ॥ ८९ ॥

गत्वा हठात् पुनरपश्यद्घोरघण्ट
 देव्यर्चनोपकरण ददता च शिष्याम् ।
 तन्मन्त्रसाधनत्रिधाबुपयाचित प्राक्^{२०}
 स्व जीवित च पुरत कृतवध्यचिह्नम् ॥ ९० ॥

बह्वर्घुसृणलित्ता बद्धबन्धूकमास्या
 अलिकनिहितलाक्षाविन्दुमारक्तवस्त्राम् ।
 बलघदरिकरस्था बन्धुविश्लेषदु स्था^{२०}
 बलिपशुपदमाप्ता प्रैक्षत प्राणनाथाम् ॥ ९१ ॥

अथ तावन्कुण्डचण्डमुण्डा
 कुसुमाक्षरवतोप्य च स्तवै स्वै ।
 अयि शस मनोगत तवेति
 त्वरितानूचतुराकुला कुमारीम् ॥ ९२ ॥

प्रिय माधव ! मन्दभाग्ययाऽनया
 न मया ^१ त्व महित करार्पणान् ।
 परलोकगताप्यह त्वया
 परिचिन्त्येति ग्रोऽ भामिनी ॥ ९३ ॥

अथ मालतीं कुसुमचारुचिं
विनिहन्तुमाद्यु सुकुमारतनुम् ।
असिमाददे ज्वलितमस्तधृणः
कठिनो निद्राघनववर्मरचिम् ॥ ९४ ॥

सावेगमद्भुतजलः सहसाऽभिपत्य
खड्गं प्रकोष्ठमुल्लिखेन निरस्य दूरान् ।
निर्मत्स्य रोषपरपैर्वचनैर्मुसत्यं
प्राणेश्वरीममयङ्गः प्रणयो हुढाकै ॥ ९५ ॥

आलोम्य पौतमिव सागरमज्जने द्रा-
गाल्मेशमागतमचिन्तितमेव काले ।
आनन्दशोकविषमन्नरदशुपूरा^{३२}
बद्धःस्थलेऽस्य विपुले वनिता पपात ॥ ९६ ॥

आलिङ्ग्य गाढमवसितमिवामृतायै-
राश्यास्य तां प्रणयनृष्टिनिर्भर्वचोभिः ।
अन्वैपकेष्वपि समर्प्य पित्रप्रयुक्ते-^{३३}
प्याहन्तुमप्रतिबलो रिपुमभ्ययासीन् ॥ ९७ ॥

ततस्तयोरप्रतिवार्यवीर्ययो-
रसिद्धयाघानलमल्पुलिङ्गयोः^{३४} ।
यमूय जन्यं प्रतिगर्जतोः कृपा
बलीयसोऽङ्गणिगुरदुहोरिव ॥ ९८ ॥

गतिश्च्युता^{३५} सा गगने पुरा कृता
 मतिः^{३६} प्रनष्टा खलु मन्त्रसिद्धिजा ।
 हतस्य पापण्डपशोरैर्धर्मतो
 महीसुरेन्द्रस्य महः स्म वर्धते ॥ ९९ ॥

अथ सुचिरविमर्दाद्ग्राहमायस्तमूर्ते-
 रसिवरमपहृत्य ब्रह्मशत्रोः कराग्रात् ।
 भुवमनुविनिपात्य ग्रीढमाहृत्य पद्भ्यां
 हतिति रटत एव व्यालुनादुत्तमाङ्गम् ॥ १०० ॥

शीर्षेच्छेद्या त्वमपि तदपि स्त्रीबधो मे न युक्तः
 पापे दूरं द्रुतमपसरेत्युज्जिता माधवेन ।
 मत्कोपस्य प्रसरमचिराद् द्रक्ष्यसीत्येनमुक्त्वा
 पापण्डी सा दिवमुदपतद् बाष्पपर्याकुलक्ष्मी ॥ १०१ ॥

अथ रजनिविरामे सिन्धुपारावगाहा-
 च्छुचिररणमुपास्य प्रेयसीत्राणतुष्टः ।
 नगरमविशदुच्चैर्नन्दनोद्वाहलीला-
 पिशुनसुरजघोषैर्व्याप्तदिक्चक्रबालम् ॥ १०२ ॥

ततस्तमवलोकिता भगवतीनियोगाद्रहो
 निवेश्य सुहृदा समं नगरदेवतामन्दिरे ।
 उपानयत मालतीं तदभिवन्दनच्छदाना
 करेणुमधिरोहिता नवविवाहवेपोज्वलाम् ॥ १०३ ॥

35. गतिच्युता°.

36. मतिप्रनष्टा.

37. हतस्य...पाण्डवशो°.

38. व्यालुनादु°.

39. मुरवघोष°.

कैश्चिन्मङ्गल्यगीतिस्तुतिमुखरमुखैः कैश्चिदानन्दनृत्त-
व्यपैः कैश्चिच्च तालज्यतिकरचतुरैः कैश्चिदातोद्यनिष्ठाः ।
वारस्त्रीणां कदम्बैर्मणिगणविलसद्भूषणोद्भासिताङ्गै-
र्हस्तिस्कन्धावस्तरजनि निविडिता राजधानी तदानीम् ॥१०४॥

अरुणकिरणमित्रैरच्छित्तरातपत्रै-
श्चलितकनकदण्डोद्गामैश्चामर्ष्य ।
सुरसरिदमिमृष्टैः केतुपट्टैश्च जुष्टा
कमलकुमुदहंसैर्दीर्घिकेवाशुतद् शौः^{४०} ॥ १०५ ॥

गवाक्षमार्गेण निरीक्षमाणो
भूरिश्रियं भूरिवसांः कुमार्याः ।
सरया समं विस्मयमाजगाम
गर्भेश्वरो^{४१} गर्भगृहे निलीनः ॥ १०६ ॥

अथ वेदपाणिनिवद्देन दूरतो
विनिवेशितो विहितमण्डलो जनः ।
पुरदेवताभवनगोपुराद्गहिः
परिणीरुदम्यरुविडम्बितान्बुदः ॥ १०७ ॥

निपादितायाः करिराजवध्वाः
स्कन्धान् पुमारीमवरोप्य मन्दम् ।
लवङ्गिकादत्तस्त्रावलम्बां
कामन्दकी देवगृहं निनाय ॥ १०८ ॥

भुजोरुनेत्रैः प्रसभं स्फुरद्भिः

स दक्षिणैर्दक्षजनाग्रगण्यः ।

आलिङ्गनाऽध्यासनदर्शनोत्कै-

राख्यायतानन्दमभीष्टलाभम् ॥ १०९ ॥

आपाण्डुशोभामवसन्नगात्रा-

भाशाक्षयादाधिभिरर्घमानाम् ।

आसेदुर्पां हर्षविपादयोगा-

दालोम्य तामाकुलतां स भेजे ॥ ११० ॥

प्रकाश्य सा माधवमन्तरस्थं

तस्योपकण्ठे तर्ष्णीं निवेश्य ।

तत्साध्यसप्रोद्धरणाय धार्णीं

कामन्दकीं कामदुघा वभापे ॥ १११ ॥

पुरश्चभूरागस्तदनु मनसोऽनन्यपरता

तनुग्लानिर्यस्य त्वयि समभवद्यत्र च तव ।

युवा सोऽयं प्रेयानिह सुवदने मुञ्च जडतां

विधातुर्वेदगन्धं विलसतु सकामोऽस्तु मदनः ॥ ११२ ॥

वधनानन्तरे तस्या मकरन्दोऽश्रवीदिमाम् ।

शुलकन्याविन्दोयामाचार इति शङ्किताम् ॥ ११३ ॥

त्वं वरसलेति कथमप्यवरम्बितात्मा

सत्यं जनोऽयमियतो दिवसानर्नपीन् ।

आनन्दवद्वरणवरप्रणयप्रसाद-

मासाद्यनन्दतु चिराय फलन्तु वामा ॥ ११४ ॥

इत्युक्तवचने तस्मिस्तामवादीलुवङ्गिका ।

पितृर्धालह्वन्त्रासप्रकटोत्कम्पगालिनीम् ॥ ११५ ॥

पितृवनमहीं निर्विण्णस्तां^{४३} पिशाचनिशाचर-

प्रमथनिविडां वभ्रामैकः प्रकाशितसाहसः ।

पतितमवधीन्^{४४} पापण्डाख्यं च कृष्णचतुर्दशी-

रजनिसमये तस्यालोकान् सखी मम कम्पिता ॥ ११६ ॥

श्रुत्वा तेषामिति बहुविधान् साहसिकयोपदेशान्

धापोत्पीडस्थगितनयनद्योतितान्तःप्रसादा ।

बन्धुद्वेषप्रतिकृतिभिया दहरोमाञ्चकम्पा

लिम्पन्तीव प्रणयमुधया लिङ्गिनीमालिलिङ्गे ॥ ११७ ॥

तातप्रीतिप्रचयपिशुनैस्तामवस्थाप्य वाक्यैः

पाणौ तन्वी विकसितमूर्त्तौ पट्टवाभे गृहीत्वा ।

सरयुः सरया अपि खलु तयोः समिधौ हर्षभाजा

वत्सेत्युक्त्वा पितृसखयसा माधवः संवभाषे ॥ ११८ ॥

एकं भूरिवसोरपत्यमधवा प्राणा बहिर्वर्तिनः

सामन्तोत्करशेखरीकृतपदद्वन्द्वस्य मन्त्रिप्रभोः ।

अस्माकं मनसो यदिष्टमयथा स्पष्टं समाधेः फलं

धात्रा चित्तमुवा मयाद्य भवते पित्राप्यसौ दीयते ॥ ११९ ॥

प्राजापत्यो विवाहोऽयं गान्धर्वेणोपबृंहितः ।

इति स्रोतवितुं भूयो दम्पती तौ जगाद सा ॥ १२० ॥

प्रेयो^{४५} मित्रं बन्धुता वा समग्रा
 सर्वे कामाः संपदो^{४६} जीवितं वा ।
 स्त्रीणां भर्ता धर्मदाराश्च पुंसा-
 मित्यन्योन्यं वत्सयोर्द्वातमस्तु ॥ १२१ ॥

इत्युक्तौ तौ महामागौ मालतीमाधवाबुंभौ
 प्रीत्या जगृहतुस्तस्यास्तां धार्णा धर्मगर्भिणीम् ॥ १२२ ॥

पुनश्च माधवं प्रोचे पितृसम्रह्यचारिणी
 वाष्पायमाणे विभ्राणा वात्सल्यातिशयाद् दृशौ ॥ १२३ ॥

परिणतिरमणीयाः प्रीतयस्त्वद्विधाना-
 महमपि तव मान्या हेतुभिस्तेष्व तैश्च ।
 तदिह सुवदनायां तात मत्तः परस्मात्
 परिचयकरुणायाः सर्वथा मा विरंसीः ॥ १२४ ॥

इति तामनुशोचतीमबोच-
 न्मकरन्दो मकरन्दवर्षि वाक्यम् ।
 मिथुने त्रपया गृहीतमौने
 मनसा तद्गुणितीमुपासमाने ॥ १२५ ॥

चरणाम्बुजयोस्तवाम्ब सेवा
 फलिता नः प्रणतार्थकल्पवल्ली ।
 तदिदं सचिवस्य तोकरत्नं
 मुद्वदे भूपणमर्पितं त्वयाद्य ॥ १२६ ॥

उभयोरपि लोकयो मुमित्र
 सह धर्मं चरतोस्त्वयोपदिष्टम् ।
 गृहिणीगृहिणोगृहानुसृत्या
 दनयोर्हस्तगतो ननु त्रिवर्ग ॥ १२७ ॥

श्लाघ्यान्वयेति नयनौत्सवकारिणीति
 निर्व्यूढसौहृदमरेणि गुणोच्यतेति ।
 एकैकमेव हि वशीकरण गरीयो
 गुप्ताक्रमेणमियमित्ययं किं ब्रवीमि ॥ १२८ ॥

इति ह्येषाण मकरन्दमूचे
 कामन्दकी कार्यप्रियेपदक्षा ।
 त्वं मालतीवेषधरोभ्युपेहि
 कर्तुं विवाहं मदयन्तिकाया ॥ १२९ ॥

चूडामणिप्रभृतिक चरणाङ्गुलीय-
 पर्यन्तमाभरणजातमिदं गृहाण ।
 एतद् दुकूलयुगलं च शुचीत्र माला-
 श्रन्द्रावपगुतिसमगुति लेपनं च ॥ १३० ॥

इत्युक्त्वा सा प्रतीहारीहस्तान् प्रोक्तमदापयन् ।
 सोऽपि तन् सर्वमात्राय मालतीमूमिका दधौ ॥ १३१ ॥

मालतीद्वयमवेक्ष्य तेऽहसन्
 माधवप्रभृतय सविस्मया ।
 सङ्कटं न सुहृदो व्यचिन्तयन्
 सिद्धया नियमितस्य माधवः ॥ १३२ ॥

अथ माधवमभ्यधाञ्च पूज्या
 स भवान् पश्चिमतो विहारिकायाः ।
 प्रियया सहितः प्रयातु धीमान्
 महदुद्यानमपहुतार्कतापम् ॥ १३३ ॥

गाढोत्कण्ठकठोरकेरलवधूगण्डाच्छपाण्डुच्छटै-
 स्तान्बुलीपटलैः पिनद्धफलितव्यानम्रपूगैः ।
 कङ्कोलीफैलजग्धिमुग्धविकिरव्याहारिणस्तद्रुबो-
 भागाः प्रेङ्खितमातुलुङ्गवृतयः प्रेयो विधास्यन्ति वाम् ॥ १३४ ॥
 तत्रैव तावत् स्थातव्यं त्वया दयितया सह
 सखा ते यावदायाति गृहीत्वा मदयन्तिकाम् ॥ १३५ ॥

इत्युचुपी सा मकरन्दमार्या
 लवङ्गिकादत्तकरं गृहीत्वा ।
 स्कन्धं समारोप्य करेणुकाया
 विवाहलीलाविधये प्रतस्थे ॥ १३६ ॥

मालत्या सममथ माधवो मनीषी
 संग्राप्तस्तदुपवनं विहारिकायाः ।
 कान्तायाः करमयमग्रहीत् प्रवालं
 भङ्गल्यं मुचिरमनोरथद्रुमस्य ॥ १३७ ॥

विलासिनीं व्रीडयतीं^{४८} विलोभयन्
 विदग्धमुग्धैरवलोकनोदितैः ।
 विहारिकोद्यानविहारमन्दिरे^{४९}
 विभुः कृतार्थो विजहार माधवः ॥ १३८ ॥

आलोर्लैरलैकैरपहतसुरीमाविस्फुरत्कुण्डला
 माश्रिष्टामवकुण्डनाशुम्पटेनादयानचर्चारसाम् ।
 आकल्पैर्नवरत्नवत्पटितैरर्चिर्भिराच्छादिता
 मानिन्ये पितुरालय भगवती मायामयी^{१०} मालतीम् ॥ १३९ ॥

मसैर्हस्तिभिरर्जिता ह्यकुलैः समर्पितो मर्दिता
 पादतैः समधिष्ठिता सरमसैर्दावारिकर्पादृता ।
 द्वारे भूरिषोर्महोत्सवधुरातात्पर्यपर्याकुला
 येन निष्क्रमणप्रवेशनिधयो प्रापु पर प्राणिन ॥ १४० ॥

उदन्तमणितोरण नवविचित्रचित्रोत्पल
 दुष्कूलपटपट्टिफारचितचारचन्द्रोदयम्^{११} ।
 विज्ञेयपरिभूषितं परिजनैः परिद्योतितं
 विमानमिव वैबुधं निम्नचे वधूमन्दिरम् ॥ १४१ ॥

अथ नरपतिः^{१२} पद्मानृत्याः प्रकाशितसौन्दर्यो
 निजविभवतो रत्नाकर्त्तुं प्रसाध्य च नन्दनम्^{१३} ।
 कस्मिन्लपते स्तब्धे चारोप्य वाद्यशतस्त्यक्तं
 र्वाधिरितदिशः सद्यः^{१४} सप्रन्धिनो गृहमानयत् ॥ १४२ ॥

वध्वा^{१५} सद्यः प्रविशति वरे वानराभे मुनीर्णे
 श्रेणु केचिन् तमतिचपलं भूपमेके नितिन्दु ।
 अन्ये कन्यापितरमपरे भागधेय तदीय
 नानावृत्तनगरगृहिणा नन्दनोऽभृद्विवर्ण ॥ १४३ ॥

१० मानामा

११ पल्लव आद

१२ वृषभनिघा

१३ चन्दनम्

१४ दिग्भरतं वर्णिता Another emendation

would be दिव्यं

१५ वध्यामघ

मधुरवचसि बाले माघये मन्मथमे
 जयति गुणनिधाने श्रीमति स्यात्तवंमे ।
 वरमपरमयोग्यं प्रोचता^६ या वरीतुं
 मतिरहह विमन्धा मालतीगन्धवानाम् ॥ १४४ ॥

मरणमपि वरं यद्वेषजं मानसार्ते^७
 नतु परिणयलक्ष्मीरीदृशैर्नित्यप्रत्यम् ।
 किमपरमभियुक्ते वस्तु सौम्यं कृतान्तः
 “किसलयमिव धत्तां केवलं दम्बुकाम” (?) ॥ १४५ ॥

हृदयमतिकठोरं मालतीमातुरित्यं
 दुहितरमथ मप्रां या हि पश्यन्त्युदास्ते ।
 ऋजुमतिरथवा सा किं वराक्री विघत्तां
 पितरि दुहितरत्नं काऽपि विवेतुकामे ॥ १४६ ॥

लवङ्गिकाद्या ललनाः प्रहासान्
 यान् यानकुर्वन् मकरन्दनुजाः ।
 तांस्तान्निवात्मा तरलः स्मरन्निः
 प्राबुद्ध सर्वान् प्रणयप्रयोगान् ॥ १४९ ॥

उपनीतमसौ पुरोधसा
 मकरन्दस्य स पाणिमग्रहीन् ।
 प्रचुराज्यसमिद्धपावक-
 स्फुटधूमाकुलसाश्रुलोचनः ॥ १५० ॥

पुलकतिलकितप्रसूटकम्प-
 श्रमजलशीकरकोरकायिताङ्गः ।
 प्रकटितविकृतिः ^{६१}स्मरेण वृद्धः
 परिजहसे परितः प्रियासखीभिः ॥ १५१ ॥

परिणीय मनोरथप्रियां
 परिवारेण लवङ्गिकादिभिः ।
 निजवेश्म निनाय निर्मृतः
 प्रतिघातां मदयन्तिकादिभिः ॥ १५२ ॥

वधूवरौ वासगृहं निवेश्य
 वधूं च धर्म्यैरनुशिष्य वाक्यैः ।
 आमन्त्र्य जामातरमात्तिपूजा
 कामन्दकी स्वावसथं जगाम ॥ १५३ ॥

मधुरवचसि वाले माधवे मन्मथाभे
 जयति गुणनिधाने श्रीमति ख्यातवंशे ।
 वरमपरमयोग्यं प्रोद्यता^{५६} या धरीतुं
 मतिरहह किमन्धा मालतीवान्धवानाम् ॥ १४४ ॥

मरणमपि वरं यद्भूषजं मानसार्ते-^{५७}
 नैतु परिणयलक्ष्मीरीदृशैर्नित्यशल्यम् ।
 किमपरमभियुक्ते घस्तु सौम्यं कृतान्तः
^{५८}किसलयमिव घत्तां केवल दग्धुरामः (?) ॥ १४५ ॥

हृदयमतिकठोरं मालतीमातुरित्यं
 दुहितरमथ मग्नां या हि पश्यन्त्युदास्ते ।
 ऋजुमतिरयथा सा किं घराकी विधत्तां
 पितरि दुहितरत्नं काऽपि विक्रेतुक्रमे ॥ १४६ ॥

इत्थं सन्तप्तनाराचसवर्णा कर्णरन्ध्रयोः^{५९} ।
 शृण्वन् वाचं पुरस्त्रीणां जामाताऽभ्यन्तरं ययौ ॥ १४७ ॥

अधितिष्ठति लोकसत्क्रियार्थं^{६०}
 नृपतां भूरिवसौ च बालकक्ष्याम् ।
 प्रतिहारनिपिद्वबन्धुवर्गः
 प्रययौ कौतुकमन्दिरं स मन्दः ॥ १४८ ॥

56. प्रोद्यताना धरीत 57. मानसा(न्ते)र्नं. 58. किसलय(मपि)मिव.
 59. रन्ध्रयोःशृण्वन्. 60. लोकसत्क्रियायाश्च

लवङ्गिकाद्या ललनाः प्रहासान्
यान् यानकुर्वन् मकरन्दनुजाः ।
तांस्तोज्ज्वात्मा तरलः स्मरन्निः
प्राबुद्ध सर्वान् प्रणयप्रयोगान् ॥ १४९ ॥

उपनीतमसौ पुरोधसा
मकरन्दस्य स पाणिमग्रहीत् ।
प्रचुराज्यसमिद्धपावक-
स्फुटधूमाकुलसाश्रुलोचनः ॥ १५० ॥

पुलकतिलकितप्ररूढकम्प-
श्रमजलशीकरकोरकायिताङ्गः ।
प्रकटितविकृतिः ^{६१}स्मरेण वृद्धः
परिजहसे परितः प्रियासखीभिः ॥ १५१ ॥

परिणीय मनोरथप्रियां
परिवारेण लवङ्गिकादिभिः ।
निजवेश्म निनाय निर्वृतः
प्रतियातां मदयन्तिकादिभिः ॥ १५२ ॥

वधूवरौ वासगृहं निवेश्य
वधूं च धर्म्यैरनुशिष्य वाक्यैः ।
आमन्त्र्य जामातरमात्तपूजा
कामन्दकी स्वावसथं जगाम ॥ १५३ ॥

परिचुम्बितुमाननाम्बुजं तत्
 परिरब्धुं च दृढं पयोधरां तां ।
 तरसा निपतन् प्रविश्य पङ्कथां
 मकरन्देन महीतले निरासे ॥ १५४ ॥

कौमारे यदि कुलटामिमां^{६२} स्पृशेयं
 गच्छेयं गतिमधमां शपे गुरुभ्यः ।
 इत्युक्त्वा स तु कुपितो विलम्बेता
 निर्यातः प्ररुदितदुर्मुखो निरुतान् ॥ १५५ ॥

प्रसङ्गतोऽथ प्रियंयुद्धरक्षिता
 पतिद्विपं भर्त्सय मालतीमिति ।
 समानयत् तां मदयन्तिकां शनै-
 र्मृपाप्रसुप्तस्य विदस्य सन्निधिम् ॥ १५६ ॥

लवङ्गिकाऽऽह तां सुप्तां प्रबोधयितुमुद्यतां ।
 विरमुद्वेजिता भर्त्रा क्षण निद्रात्वसाविति ॥ १५७ ॥

तव प्रतीपं हि लवङ्गिके वच^{६५}
 सयैव गाढं मम कोपितोऽप्रजः ।
 सहासिकायां परभाग्या^{६७} स्त्रिया
 रतिर्भुजंग्येव रहः कुनो नृणाम् ॥ १५८ ॥

62 कुल्दा°

63 प्रसङ्गतोऽथ बुद्ध°.

64 भत्म°

65 लवङ्गिके व तयैव

66 सहासिक्ता का वा ■ perhaps better

than सहासिकाया. आसिका, sitting—Apte's Prac Sk Eng Dic

67. परभाग्या.

ननु प्रवादो नगरे विजृम्भते
 स^{६८} मालतीमाधवयोर्द्वयोरिह^{६९} ।
 इतीममाकर्ण्य विशङ्कितो गुरु-
 र्वचोभिरेनामदुनोदरुन्तुदैः^{७०} ॥ १५९ ॥

मयापि दृष्टं ननु शङ्करालये
 परस्परं प्रेम परार्थमेतयोः ।
 प्रयाणमन्यच्च मयाधुना स्मृतं
 सुनिश्चितं कृष्णचतुर्दशीदिने ॥ १६० ॥

तस्मिन् दिने मम तरक्षुवशं गताया.
 प्राणप्रदास्तरि चिरप्रतिपन्नसंज्ञे ।
 विष्टयाऽभिषर्षितवती दयितं सखी ते
 तेनार्चिता च हृदयेन च जीवितेन ॥ १६१ ॥

इति तां भुवती स्मराकुला-
 भवतीर्णां स्वमनीषिते स्थले ।
 समयमानमुखी लवङ्गिका
 प्रकृतं प्रस्मरयन्त्यभाषत ॥ १६२ ॥

कोयं जनः कुवल्याक्षि कुतूहलं न-
 स्तत्कथ्यतामिति लवङ्गिकयाऽनुबद्धा^{७१} ।
 प्राह स्म सस्मितमुखी स्मर तं स्मरामं
 नाहं क्षणेक्षितममुं कलयामि नास्मा ॥ १६३ ॥

प्रशिथिलकचवन्धा प्रस्तसन्ती पतन्ती
प्रवलभयविहस्ता^{७२} मृत्युर्गेर्निस्ताम् ।

^{७३}मृदुमतिरनुपाधि प्राप्य यो मक्षु दत्वा
मृगपतिबलिभस्म मृत्यवे मामुदस्थान्^{७४} ॥ १६४ ॥

इत्युक्त्वा विरता बालामात्रभाषे लवङ्गिका ।
मैयाऽधुना स्मृत श्रीमान् मकरन्दो ह्यसाविति ॥ १६५ ॥

प्रियाभिधानश्रवणामृतेन
प्रमोदमाना पुलकाचिताङ्गीम् ।
परामृशन्ती परिहासपूर्वं
लवङ्गिका ता ललित ललाप ॥ १६६ ॥

यय तथा नाम यथात्य किं वदा-
म्यय^{७५} त्वकस्माद्विकल कथान्तरे ।
कदम्बगोलाकृतिमाश्रित कथ
विशुद्धमुग्ध कुलकन्यकाजन ॥ १६७ ॥

अनुप्रविष्टा किल बुद्धरक्षिता
जगाद ता जर्जरितत्रपा शनै ।
प्रकाशिता स्मो वयमञ्जसाऽनया
प्ररूढविश्रम्भकथाभिरास्महे ॥ १६८ ॥

72 °विहस्ताङ्गय° 73 स्मृतिमृदुमति°
उदस्थान् 18 अ तर्भावितिष्यर्थ , उदतिष्ठिपद् इत्यर्थ ।
76 °म्यद्

74 °मुदस्थाम् ।
75 ममाधुना°

प्रेरिता प्रियसख्येत्यं प्रेमविश्रम्भगर्भितम् ।

मकरन्दार्पितां ताभ्यां स्मरति स्वामवर्णयत् ॥ १६९ ॥

दयितावदनारविन्दवान्तं

मकरन्दो मकरन्दमालिहानः^{७७} ।

मधुलेह इवोन्मदिष्णुरन्ध्र-

मधुरिम्णा न स वृत्तिमासम्मात् ॥ १७० ॥

अथ तामुमे शपथपूर्वमूचतु-

र्यदि द्वैतस्तत्र समीपमेत्य सः ।

तरसा ग्रहीष्यति करं स्मरातुरः

प्रतिपत्तिरत्र^{७८} तत्र का प्रकाश्यताम् ॥ १७१ ॥

निश्वस्य दीर्घमथ सा निभृतं जगाद^{७९}

का वाऽहमस्य खलु तस्य कलेवरस्य ।

तेनैव रुद्रगुणगौरवमात्मदेहं

प्रत्यर्प्य यन्निरूपयोगमपि प्रतीष्टम् ॥ १७२ ॥

इति तद्वचनं निशम्य मुदा

परिरभ्य ननन्दतुरिन्दुमुखायाम् ।

स्मर वाचमिमामिति नीतिपरे

दृढतामपि निन्यतुरुक्तमुमे ॥ १७३ ॥

तां चिरायितमिति प्रलपन्तीं
जापितः किमपि नादितबोधः ।

न्यस्य दूरमवकुण्ठनमाराद्
अग्रहीन् करतले मकरन्दः ॥ १७४ ॥

मालतीमनभिवीक्ष्य मानिनी
माधवीव मलयानिलाहता ।

साध्वसेन तरलप्रपावशा-
न्मन्दहासकुसुमं व्यचीकसत् ॥ १७५ ॥

गुरुजनपरिशङ्कातङ्कसङ्कोचिनीं तां
वरगुणपरिणाहान्वर्णयन्त्यौ^{८०} वचोभिः ।

स्मर सखि गिरमुक्तामथ चेति ह्रुवाणे
निजमनसि वयस्ये स्थापयामासतुस्ते ॥ १७६ ॥

उद्वाहोत्सवसङ्कुलाऽखिलजनादुद्भ्रान्तदौवारिकात्
पक्षद्वारपथेन नन्दनगृहान्निर्गत्य कान्तां हरन् ।

प्रागिन्दोरुदयात् तमोभरमिलत्कालेयधूपोरुचयां
वीथीं प्राप बिलासिपौरमदिरागोष्ठीभिरामोदिताम् ॥ १७७ ॥

अविरलतरदीपत्रासितध्वान्तमारा-^{८१}
दतिपटुपटहौघध्वानसंपूरिताशम् ।

अनिभृतगति कन्यारत्नहर्तुः पुरस्ताद्
अनिलनिभमनीकं रक्षिणामाविरासीत् ॥ १७८ ॥

मालतीवेषसञ्छन्नं हरन्तं मदयन्तिकाम् ।
विदित्वा मकरन्दं ते जजत्युः पुराश्चिणः ॥ १७९ ॥

मैथिलीमिव पुलस्त्यनन्दनो
नन्दनस्य भगिनीं हरन्नसौ ।
नन्दयोरिव (१) नरेन्द्रमन्त्रिणोः
संदधाति परमं पराभवम् ॥ १८० ॥

असौ पदमालतिवेषधारी^{८२}
प्रतारयन् नन्दनमार्यबुद्धिम्^{८३} ।
महात्मनो भूरिवसोः समक्ष-
महारयत् तामपि माधवेन ॥ १८१ ॥

ग्रथ्यतां वध्यतामेव चिद्यतां भिद्यतामिति ।
अभ्ययुञ्जत ते वीरं पञ्चास्यमिव बुञ्जरा ॥ १८२ ॥

चरितं चरितुं प्रियस्य सद्यु
कलहंसः प्रहितोऽथ माधवेन ।
महिला परिगृह्य संकुलेऽस्मिन्
सहसा माधवसन्निधिं निनाय ॥ १८३ ॥

मदयन्तिकां सहचरीद्वयान्वितां
पुरतो त्रिलोक्य सहस्रैव मालती ।
अथ दिष्टिवृद्धिवचसाऽधिनीत् प्रियं
धनुःखलीविहितशरितोषिता ॥ १८४ ॥

82. Both the forms, मालता and मालति are noted in the 'Dic. Here मालति is used for the usual मालती, obviously for the sake of metre. 83 प्रतापय"

अथ निजमुहदो निशम्य पृत्त
 प्रियतमया प्रणयान्निवार्यमाण ।
 सरभसमभिधान्य^{८४} तत्समीप
 न्यविशत दोर्लभतमार्गलोफ ॥ १८५ ॥

कलकलमुपगर्ण्य कर्णतोह
 किमिदमिति प्रतिहारमाशु पश्या ।
 तदुदितमकरन्दकूटपृष्ठ
 परिकुपितो बलमादिशन्नेन्द्र ॥ १८६ ॥

ततो विशदचन्द्रिकाभरपट्टीरपङ्काङ्किता
 समुन्मिषिततारकाकुसुमकोरकालकृताम् ।
 दिङ्क्षुरिव^{८५} तद्रण दिवमुपागतश्चन्द्रमा
 समृद्धनिजमण्डल सपदि चन्द्रशाला नृप ॥ १८७ ॥

तत प्रवृत्ते तयोरतिभयङ्कर सङ्गर
 पुरातनमुनी द्रयोर्बदरिका मिवाध्युपुपो^{८६} ।
 विमुक्तविविधायुधक्षयविषण्णदम्भोद्भव
 सम बहुतरैर्वलै समरकोलिकौतूहल ॥ १८८ ॥

पदाघातै काश्चित् कतिचिददयैर्बाहुहननै
 प्रकोपशै काश्चित् कतिचन घनैरुत्पटनै ।
 असङ्गादाच्छिन्नै कतिचन तदीयै प्रहरणै
 भटमन्यान् मैन्यान् भयतरलता निन्यतुरुभौ ॥ १८९ ॥

प्रहरणममुचन् प्रपेतुर्धरण्यां दिशो दुद्रुवुः
 क्षतमवमवमन् विलेपुः सङ्गोऽङ्गं मुमूर्धुश्चिरम् ।
 शरणमुपययुस्तवास्मीति रेदुर्जहुर्जीवितं
 प्रतिभटपुरुषा रूपा भोगिताभ्यामुमाभ्यां क्षताः ॥ १९० ॥

अथ नरपतिज्योत्स्नाजालैरनर्गलनिर्गमै-
 र्दिन इव^{८७} च विस्पष्टं दृष्ट्वा विचेष्टितमेतयोः ।
 मुदितहृदयो^{८८} वीरश्लाघी निवार्य यलान्धुर्मा
 निजसचिवयोरग्रे^{८९} द्वाःस्थः म्यसन्निधिमानयन् ॥ १९१ ॥

सूर्याचन्द्रमसाविव शुतिर्भरद्वाविवाकारतः^{९०}
 रिथत्या मेरुहिमालयाविव धिया दैत्यामरेज्याविव ।
 दृष्ट्वा तावुपजातविस्मयरसः श्रुत्वाऽभिजात्यं ततः
 प्रांचे मन्त्रिवरा वरा सुचरिता लब्ध्वा भवद्भ्यामिति ॥ १९२ ॥

बैलक्ष्यात्तां पुनरपि निजौ मन्त्रिणौ चाऽप्रसन्नौ
 ज्ञात्वा चार्म्यः प्रणयसरसैर्भूयसा सान्त्वयित्वा ।
 सत्कृत्यैतावपि गुणगणे दर्शयन् पक्षपातं
 प्रायादन्तःपुरमथ च तां जग्मतुः स्वं निकेतम् ॥ १९३ ॥

अप्रदीद् गुणमस्माकमपराधे महत्यपि ।
 अहो सौजन्यसर्वस्वमेकेतसदनं नृपः ॥ १९४ ॥

इति त्रितीया षट्समन्यमानो

जगत् मित्र पथि देवरातिः ।

प्रियासमग्र दरणप्रवृत्ति

श्रोष्यामि सन्ध्या मदयन्तिवायाः ॥ १९५ ॥

पथयति त्वयि गरिमामालती-

यत्तिरलोन्मयटाग्रपरादृतम्^{११} ।

षट्समन्यमानो

स्तिमितदृष्टि सखी नमयिष्यति ॥ १९६ ॥

इति मनोरथमुद्धतमुद्धतम्

न शत्रु यावदसीं गृहमाविशन् ।

समस्तस्यनियुक्तचना क्षण

किमपि तावदवास्थित मालती ॥ १९७ ॥

अन्तरेऽत्र वियरानुसारिणी

पूर्वधैरपरिहारकाक्षया ।

भैरवीव पुरतो मृगीदृश

प्रत्यदृश्यत कपालकुण्डला ॥ १९८ ॥

मम गुरुरभिजघ्ने माघनेन त्वदर्थं

तदहमपि तवासैस्तस्य^{१२} कुर्वे नित्रापम् ।

उपचितदृढवैरा साऽहमेकस्य हेतो

रुभयकुरनिबद्धा गाढमुत्सादयामि ॥ १९९ ॥

त्वद्वत्सलः क नु तपस्विजनस्य हन्ता
 कन्याविटः पतिरसौ परिरक्षतु त्वाम् ।
 श्येनावपातचकिता नववर्तिकेव^{९३}
 किं चेष्टसे ननु चिरान् कवलीकृतासि ॥ २०० ॥

इति संतर्ज्य तां बालां बलादुल्लिष्य रेचरी ।
 क्रन्दन्तीमार्यपुत्रेति श्रीपर्वतमुपानयन् ॥ २०१ ॥

कवलयितुं ततः शशिमुखीं धृतशूलवरा
 प्रकटितशङ्खा शशिकलामिव राहुतनुः ।
 प्रसभमियेष सा^{९४} तदवलोक्य रुरोद भृशं
 भगवति मामवेति दुहिता यत भूरिवसोः ॥ २०२ ॥

आश्रन्दनं भगवतीति मुहुर्मुहुस्तन्
 कामंदकीति च निशम्य समीपसंस्था ।
 सौदामिनी द्रुतमुपेत्य ददर्श बालां
 बाष्पैः समं निपतितां यनदेवतानाम् ॥ २०३ ॥

निर्भर्त्स्य वत्सलवरा पिशिताशनानां सां^{९५}
 दृष्टयोर्द्वयेन कुचयोश्च पयः क्षरन्ती ।
 आश्वास्य बाष्मिरोधिरोष्य निजाकुशय्यां
 स्वीयं निनाय भवनं श्रुतपूर्वनृत्ता ॥ २०४ ॥

93. Vide अगदर's Com नववर्तिकेत्यपि पाठ

95. पिशिताशनाना.

94. त तानवलोक्य.

अथाविवेशोपवनं स माधवः

स्फुरद्भिरङ्गैः परिरम्भलम्पटैः ।

दिदृक्षमाणस्त्वरितेन चेतसा

जयश्रियं मूर्तिमतीमिव प्रियाम् ॥ २०५ ॥

भुजेन वामेन समं परिस्फुरत्

प्रकाशयन् *६ प्राणसमामपेयुषीम् ।

उपेयुषस्तस्य विहारदीर्घिका-

मदक्षिणं चक्षुरभूदक्षिणम् ॥ २०६ ॥

ततो गिरं मालति मालतीति

शुश्राव दूरान्मदयन्तिकायाः ।

लवङ्गिकायाश्च विषादभाजो-

रन्वेपयन्त्योरमितो वयस्याम् ॥ २०७ ॥

क नु मालती क नु कुलस्य भूषणं

क नु मे प्रिया क नु मदीयजीवितम् ।

क नु मद्विलोचनचक्रोरचन्द्रिका

क नु तद् गृहीतममृतं भवाम्युधेः ॥ २०८ ॥

*७ अनुमितमनिमित्तैश्चेतसा शङ्कितं प्राक्

प्रकटमिव भवत्योरद्य वाचामशक्त्या*८ ।

व्यसनमुपगतं मे निष्प्रतीकारमेतद्

गलति न च कठोरं जीवितं हा हसोऽस्मि ॥ २०९ ॥

अयि सखे मकरन्द निरूप्यतां
 प्रियसखी तव कुत्र गता भवेत् ।
 भगवतीभवने यदि युज्यते
 न पुनरत्र गमिष्यति सैकिता ॥ २१० ॥

इत्थं सखीभिरनुयायिभिराप्तवर्ग-
 रन्वेपयन्नुपवने भवने बने च ।
 नापश्यदुत्सुकमना दयितां यदाऽसौ
 संमूर्छितो भुवि तदा न्यपतन्निराशः ॥ २११ ॥

संज्ञामवाप्य मकरन्दसुखप्रयत्ना-
 दभ्युत्थितः पुनरवेक्ष्य जगन् न शून्यम् ।
 श्रीहां विहाय विललाप तथा विलासी
 श्रुत्वा यया हृदयि द्रवतां प्रपेदे ॥ २१२ ॥

यः पूर्वं स्पृहणीयतामुपगतो मुक्तः समं कान्तया
 तं देशं परिहृत्य हृन्नयनयोः सन्तापसन्तानदम् ।
 निर्विण्णो हृदये सुनिर्धृण इव त्यक्त्वा स्ववन्धून् वृहद्-
 द्रोणीशैलवनं सुपावनमगान् सरया समं माधवः ॥ २१३ ॥

तत्रोन्मादवशां दशामुपगतस्तस्याः प्रवृत्तिं वने
 पृच्छंस्तत्र मृगान् रगान् विटपिनो भृङ्गान् भुजङ्गातपि ।
 गष्टोऽयं परिहास इत्यपि घटन् कान्ते त्वमाप्ता मये-
 त्यालिङ्गन् दयितां मनोरयमयीं प्राणान् कथंचिद् दधौ ॥ २१४ ॥

अथाविवेशोपयनं स माधवः

स्फुरद्भिरङ्गैः परिरम्भरम्पटैः ।

दिदृक्षमाणस्त्वरितेन चेतसा

जयश्रियं मूर्तिमतीमित्र प्रियाम् ॥ २०५ ॥

भुजेन यामेन समं परिस्फुरत्

प्रकाशयत् *प्राणसमामपेयुपीम् ।

उपेयुपस्तस्य विहारदीर्घिका-

मदग्निणं चक्षुरमूढदक्षिणम् ॥ २०६ ॥

ततो गिर मालति मालतीवि

शुश्राव दूरान्मदयन्तिकायाः ।

लवङ्गिकायाश्च विपादभाजो-

रन्वेपयन्त्योरभितो वयस्याम् ॥ २०७ ॥

क नु मालती क नु कुरुक्ष्य भूषणं

क नु मे प्रिया क नु मदीयजीवितम् ।

क नु मद्विलोचनचकोरचन्द्रिका

क नु तद् गृहीतममृतं भवान्बुधे ॥ २०८ ॥

*अनुमितमनिमित्तैश्चेतसा शङ्कितं प्राक्

प्रकटमिव भक्त्योरद्य वाचामशक्त्या*८ ।

व्यसनमुपगतं मे निष्प्रतीकारमेतद्

गलति न च कठोरं जीवितं हा हतोऽस्मि ॥ २०९ ॥

पाथोदाना पथि परिचिते पावनैर्गन्धवाहै-

र्मन्दाविन्या पयसि लुठितर्मन्दमासेव्यमाना ।

पद्मावत्याः परिसरमगान्माधवस्थात्र वृत्त

भुत्वा प्रायाद वनमुवमसौ यत्र मित्रानुयात ॥ २२० ॥

दिवि स्थिताऽवेक्षत मूर्च्छित त

मर्तुं च सृष्ट भकरन्दमार्त्या ।

अम्भोभिराश्वासयदभ्रिर्बैस्त

न्यवर्तयत् तत्सुहृद च मृत्यो ॥ २२१ ॥

अथ च वधुलमाला माधवाय प्रदाय

प्रियमपि विनिर्देश प्रेयसीवृत्तमस्मै ।

गगनमुदपतत् सा विद्यया नन्दयन्ती

रसमिव धरणिस्थ भान्नीरश्मिमाला ॥ २२२ ॥

श्रीपर्वतं लघुतया गमितेन तेन

सजीवनौपधिरवेक्ष्यत जीनितेशा ।

आवेगतस्तमवलोक्य पपात दूरा

दाप्नुत्य साऽपि हृदये हृदयेश्वरस्य ॥ २२३ ॥

परस्पर सौ परिरभ्य दु रिता

वचिन्तितासादितदर्शनोत्सवौ ।

विमुक्तकण्ठ चिरमश्रु वर्षता

विलीयमानाविव शोकप्रहिता ॥ २२४ ॥

आर्तो भूरिवसुर्निशम्य सनयामत्यन्तमन्तं गता-
 भैरिभ्यो द्रविणं विधाय विपुलं क्षेत्रं तथा पात्रसान् ।
 आलोलान् विषयानुदर्कविरसानालोच्य शोच्यानिमान्
 आनृणां नृपनन्दनावगणयन् प्रायाद्रण्यस्यलीम् ॥ २१५ ॥

अन्तःशल्यनिभान् अकल्पहृदयस्त्यक्ष्यन्नसूनात्मनो
 निश्चिन्यन् विधिना च वद्विपतने धर्मस्य निर्याधताम् ।
 संभेदे भृशपावने मधुमतीसिन्धोरयं भावुरुं
 ख्यातं प्राप सुवर्णचिन्दुमवनौ स्पण्डेन्दुचूडागणिम् ॥ २१६ ॥

विपदमथ विदित्वा देवरातः स्तुपाया-
 स्तदुपहितमयस्थादीस्थ्यमप्यात्मसूनोः ।
 विरतविषयसङ्गः सोऽपि निश्चित्य मर्तुं^{१११}
 पशुपतिमुपतस्थे भूरिवस्वाश्रितं तम् ॥ २१७ ॥

लवङ्गिकाद्याभिरनुप्रयाता
 कामन्दकी कामितदेहमोक्षा ।
 वनं ययौ वीक्ष्य सुहृत्कुलं त-
 निरीक्षितं निष्करुणेन धात्रा ॥ २१८ ॥

अथ मृगदशा नुज्जाऽऽसन्नान् प्रबोधयितुं निजान्
 प्रियमपि समानेतुं विद्याबलादपि जीवितम् ।
 चिरपरिचितं चिह्नं संगृह्य केसरमालिकां
 समचरत सा व्योम्रा सौदामिनी लघुगामिनी ॥ २१९ ॥

पाथोदानां पथि परिचिते पावनैर्गन्धवाहै-

र्मन्दाकिन्याः पयसि लुठितैर्मन्दमासेव्यमाना ।

पद्मावत्याः परिसरमगान्माधवस्यात्र वृत्तं

श्रुत्वा प्रायाद् वनभुवमसौ यत्र मित्रानुयातः ॥ २२० ॥

दिवि स्थिताऽवेक्षत मूर्च्छितं सं

मर्तुं च सृष्टं मकरन्दमार्त्या ।

अम्भोभिराश्वासयदभ्रियैस्तं

न्यवर्तयत् तत्सुहृदं च मृत्योः ॥ २२१ ॥

अथ च वकुलमालां माधवाय प्रदाय

प्रियमपि विनिवेद्य प्रेयसीवृत्तमस्मै ।

गगनमुदपतन् सा विद्यया नन्दयन्ती

रसमिव धरणिस्थं भानवीरश्मिमाला ॥ २२२ ॥

श्रीपर्वतं लघुतया गमितेन तेन

संजीवनीपधिरवेक्ष्यत जीवितेशा । .

आवेगतस्तमवलोक्य पपात दूरा-

दाप्लुत्य साऽपि हृदये हृदयेऽश्वरस्य ॥ २२३ ॥

परस्परं तौ परिरभ्य दुःसिता-

वचिन्तितासादितदर्शनोत्सवौ ।

विमुक्तकण्ठं चिरमश्रु वर्षता

विलीयमानाविव शोकवह्निना ॥ २२४ ॥

अथ तावनुनीय लोकवृत्ते-
 रितिहासैश्च दृढं प्रसाद्य मिद्धा ।
 निजसिद्धिवलेन पूजनीयां
 भृशमानर्चं विभूषणांशुकाक्षैः ॥ २२५ ॥

सह तौ निजदेशमानयन्ती
 गगनस्थैव ददर्श भृत्यद्वारैः ।
 पितरावन्तयोः प्रवेष्टुकामौ
 हुतमग्निं पुरतः सुवर्णविन्दोः ॥ २२६ ॥

प्रापद्य तौ सपदि चीयरिणीसकाशं
 सौदामिनी हुतमुपेत्य सुवर्णविन्दुम् ।
 दिष्ट्यौऽभिवर्ध्य सचिबी परिदीप्तमग्निं
 बाह्यं क्षणेन निरवापयदान्तरं च ॥ २२७ ॥

शैलप्रपातात् पतितुं कृतोद्यमा
 पवित्रतोयामथ पाटलावतीम् ।
 अम्राजिकाया ददृशुर्दिवश्च्युतौ
 चित्रांशुशाङ्काविव तौ बधूधरौ ॥ २२८ ॥

मालतीमाधवौ दृष्ट्वा पुनर्जाताविव स्त्रियः ।
 प्रत्याशंसुर्द्विजिन्यः प्रातःसन्धारुणाविव ॥ २२९ ॥

101 दिव्याहिर्बद्ध 102 मरवा°. Can it be for मघा°? But it would be unpoetic to use मघा in this connection, for, this lunar mansion contains five stars, whereas चित्रा contains one only Cf. हिमनिर्मुक्तयोयामे चित्रायन्द्रमसोरिव-रघु. 1 46 102A. अजिन्यः.

उत्थाप्य पादपतितामुपगृह्य गाढ-
 माघ्राय मूर्ध्नि चिरमस्रजलाविलाश्री ।
 प्रत्राजिकाऽऽशिषमयुक्तं शतं समानां
 जीव त्वमिन्दुमुखि जीवय चात्मबन्धून् ॥ २३० ॥

महिलासहितः समेत्य हर्षा-
 न्मकरन्देन सुहृन् समावभाषे ।
 क नु सा यत योगिनी विनष्टा
 कुलमभ्युद्धृतमापद्गो ययेति ॥ २३१ ॥

अस्मिन् क्षणे सकर्णः
 सचिधवरी देवरातभूरिवम् ।
 सुतदुहितृविरहधिधुरी
 विग्रतोऽनलमिति वनेचरः शुशुचे ॥ २३२ ॥

वनचरवचनं तद् धञ्जपातोपमेयं
 सपदि निशमयन्ती मालतीमाधवञ्च ।
 स्फुरितविषममोर्हा भूतले संपतन्ती
 पुनरपि च सखीभिर्घारिता व्याकुलाभिः ॥ २३३ ॥

मम खलु वचसा तौ जीवितौ मन्त्रिमुखा-
 विति गिरममृतौघां कालिकेवोद्गिरन्ती ।
 दिवमनु ददृशे तैर्दीप्यमाना स्वभासा
 विधुरितजनरक्षोयोगिनी^{१०२} योगिनी सा ॥ २३४ ॥

तत्प्रत्ययाद् विधुरितौ परिवोध्य वत्सौ
तद्दर्शनेन तपसि प्रयतोत्सुका^{१०४} सा ।

कामन्दकी समुपसृत्य तथा ववन्दे
सौदामिनी नमसि वः परिचारिकेति ॥ २३५ ॥

अथ तां भालती दृष्ट्वा बभाषे घटिताञ्जलिः ।
हर्षगद्गदया वाचा मोदयन्ती सखीजनम् ॥ २३६ ॥

कपालकुण्डलाकोपदुर्जातजनितापदः ।
वर्यं सर्वेऽनया कृच्छ्रादार्ययाऽभ्युद्धृता इति ॥ २३७ ॥

युष्मत्परिचयस्नेहादार्यया रक्षिताऽस्म्यहम् ।
इति तद्वचसा शिष्यां लिङ्गिनी बह्मन्यत ॥ २३८ ॥

एहोहि भूरिजनजीवितदानपुण्य-
संभारधारिणि चिरादसि हन्त दृष्टा ।
दत्तप्रमोदमपि नन्दय मे शरीर-
मालिङ्ग्य सौहृदनिधे विरम प्रणामात् ॥ २३९ ॥

वन्द्या त्वमेव जगत्ः स्पृष्ट्वाऽप्यसिद्धि-
रेवंविधैर्विलसितैरतिबोधिसत्त्वैः ।
यस्याः पुरापरिचयप्रतिबद्धबीज-
मुद्रभूतभूरिफलशालि विजृम्भते नः ॥ २४० ॥

उक्त्वेति संप्रमवती स्वयमुत्पिता ता-
 मुत्थाप्य पादविनतामुपगृह्य गाढम् ।
 आघ्राय मूर्धनि हठादुपवेश्य पार्श्वे
 पप्रच्छ साधु कुशलं चिरकालदृष्टाम् ॥ २४१ ॥

अत्युदारमणिमिच्चमद्भुतं^{१०५}
 तद् विचिन्त्य मुकृतं तया कृतम् ।
 प्राह तु स्म मकरन्दमाधवौ
 तत्प्रसादपरिलब्धजीयितौ ॥ २४२ ॥

अपि चिन्तामणिश्चिन्तापरिश्रममवेक्षते ।
 इदं त्वकृतमन्येन कृतमाश्चर्यमार्यया ॥ २४३ ॥

लवङ्गिका तां मदयन्तिका च
 प्रणेमतुः प्रार्थिततत्प्रसादे ।
 आशीर्भिरभ्यर्च्य तपस्विनी ते
 मान्यश्रियं माधवमित्युवाच ॥ २४४ ॥

105 *मभूत, but this goes against the metre of the Stanza

106 This stz is very corrupt in the transcript, where it reads as follows—

लवङ्गिका ता मदयन्तिवापणे
 यत्प्रार्थिततत्प्रसादे ।
 आशीर्भिरभ्यर्च्य तपस्विनी ते
 मान्यश्रिय माधवमित्युवाच ॥

अधोरघण्टः स कपालपाणि-

रायुष्मतायो निहृतोऽपराद्धः ।

अन्तेवसन्त्या ननु तस्य वैरा-

दस्माकमुच्चैर्जनितेयमापत् ॥ २४५ ॥

आर्यस्य कुण्डिनपतेस्तथ च प्रसोतु-

रग्रे च भूरिवसुनन्दनयोः करे मे ।

आयुष्मतः प्रहितमद्य कृतप्रसादं

पद्मावतीपरिवृढेन विलिरय पत्रम् ॥ २४६ ॥

इत्युम्त्वा दर्शितं पत्रं योगिन्या समयज्ञया ।

गृहीत्वाऽवाचयत् प्रीत्या मकरन्दो महामतिः ॥ २४७ ॥

श्लाघ्यानां गुणिनां धुरि स्थितयति श्रेष्ठान्ववाये त्वयि

प्रत्यस्तव्यसने^{१००} महीयसि परं प्रीतोऽस्मि जामातरि ।

तेनेयं मदयन्तिकाऽपि भवतः प्रीत्यै तव प्रेयसे

मित्राय प्रथमानुरागघटिताऽप्यस्माभिरुत्सृज्यते ॥ २४८ ॥

इति याचिके स्फुटमनेन याचिते

सकलस्य माधवजनस्य मानसम् ।

प्रससाद शङ्कितविरोधविन्युते-

र्मधुवैरिनाग्नि वचसेव कीर्तिते ॥ २४९ ॥

अवलोकिता तदनु बुद्धरक्षिता

कलहंसकश्च ननृतुः प्रमोदतः ।

मदयन्तिकादिभिरथाऽनुसन्दधे

मधुवैरिणं प्रकरणास्य चित्रता ॥ २५० ॥

सौदामिनी च तामूचे तदिदं रामणीयकम् ।
तस्मिन् प्रकरणे गृहे चमत्कारवती यत ॥ २५१ ॥

अमात्ययो प्रीतियुक्तोर्मदग्रे
समग्रविद्याप्रद्वणावसाने ।
अपत्यसम्बन्धविधिप्रतिज्ञा
पुरातनी सम्प्रति पूरितेयम् ॥ २५२ ॥

माधवोऽयं निजगाद लिङ्गिर्नो
श्रोतुमन्धं वृत्तं विनृम्भते ।
वस्तुतत्तमिदमन्यथा यत
प्रोक्तमेतदपि चाऽन्यथाऽनया ॥ २५३ ॥

गुस्फु गुस्फुलेषु श्रावकावस्पया द्वौ
प्रणयनिगमचिह्नौ तौ यन्तास्ता तदानीम् ।
अज्ञानि सचिवयो स्वापत्यसम्बन्धसविद्
भवति परममिह तत्र सौदामिनीयम् ॥ २५४ ॥

पौरिका^{१०८} परिण
यमाशीर्भिरतिसहितौ युवाम् । (१)

तत् तु सवरणमन्यथा भवे-
न्नन्दनस्य नृपतेऽथ विक्रिया ॥ २५५ ॥

103 The first two lines are defective they read thus —

पौरिका परिण
यमाशीर्भिरतिसहितौ युवाम् ।

इति जिनव्रतिनीवचनेन ते
स्फुरितविस्मयहासलसन्मुखाः ।
अतिगभीरमवाधितमद्भुतं
मतिमतां चरितं धृदु मेनिरे ॥ २५६ ॥

अथ सर्वतः कृतार्थं माधवमानन्दसागरे मग्नम् ।
सफलनिजयत्नमुदिता जगाद कामन्दकी वचनम् ॥ २५७ ॥

यत्प्रागेव मनोरथैर्धृतमभूत् कल्याणमायुष्मतो-
स्तत्पुण्यैर्मदुपक्रमैश्च फलितं क्लेशोऽपि मच्छिद्ययोः ।
निष्णातश्च समागमोऽपि विहितस्त्वप्रेयसः कान्तया
संप्रीती नृपनन्दनौ यदपरं प्रेयस्तदप्युच्यताम् ॥ २५८ ॥

इत्युचुर्षीं किंस्थितः प्रियं स्या-
दित्यादिकैस्तामभिनन्द्य^{१०९} वाक्यैः ।
तया समेतोऽनुगतः सखीभिः
पुरं प्रतस्थे ससुहृत्सवन्धुः ॥ २५९ ॥

निबद्धकेतुं निनदन्मृदङ्गां
पौराङ्गनाभिः परिपृष्टपुष्पाम् ।
पद्मावतीमेत्य समृद्धकामौ
यधूसमेतश्च गुरु ववन्दे ॥ २६० ॥

नन्दनेन मकरन्दवन्धुना
भूमृताऽपि च शुण्णामिनन्दिना ।
मानितः स्वशुरयोर्महोत्सवं
मासमावदत्त मालतीपतिः ॥ २६१ ॥

6369

माधवोऽथ मकरन्दसंयुतो
मालतीं च मदयन्तिकान्विता ।
प्राप्य कुण्डिनमागण्डितोत्सवं
प्रश्रयेण पितरौ प्रणेमतुः ॥ २६२ ॥

यधूमहायस्य वरस्य मङ्गले
पुरप्रवेशे पुनृततेजसः ।
प्रसन्नतां मन्त्रियरे प्रकाशयन्
विदर्भराजो विदधे महोत्सवम् ॥ २६३ ॥

अभिमतधनराशिप्राप्तिसंज्ञाततोपै-
स्वनिमुरस्समूर्हाराशिषा यर्च्यमानः ।
अनिरन्मनुतिष्ठन् पद्मपत्तान् स्वगोहे
सममरमतं दारिः प्रीणयन् बन्धुवर्गम् ॥ २६४ ॥

पद्मावतीं कुण्डिनतः कदाचिन्
परापतन् पद्मपुरीं कदाचिन् ।
नित्यं^{११०} मुखाणां सह धर्मपत्न्या
कोटिं परामन्वभवन् कुमारः ॥ २६५ ॥

प्रमदितमिति परिरञ्जमा बालिशानां
मुहुटिन्मिति वृत्तं मालतीमाधवाख्यम् ।
दिशतु महदयेभ्यो दीर्घमानन्दमुद्रां
कृतिरियमृजुलघ्नी पूर्णमारस्वतस्य ॥ २६६ ॥
॥ इति ऋजुलघ्नी ममाता ॥

INDEX I

ऋजुलघ्वी

अकरादि-वर्णानुक्रमेण श्लोकसूची

श्लोकाङ्क	श्लोकारम्भः	वृत्तम्
१९४	अप्रहृष्टं गुणमस्माकं	अनुष्टुप्
२४५	अघोरघण्टं मं कपालं०	उपनाति
२४२	अयुदारमनिमित्तं०	रथोद्धता
२७	अत्रान्तरे शिक्षिनुमामविद्या०	उपनाति
५०	अत्रैव चित्रफलके लिख०	वसतति०
२२२	अथ च घकुलमाला	मालिनी
१७१	अथ तामुभे क्षपथपूर्वं०	मञ्जुभाषिणी
२३६	अथ तां मालतीं दृष्ट्वा	अनुष्टुप्
९२	अथ तावदकुण्डलचण्ड०	मालभाषिणी
२२५	अथ तावजुनीयं लोकवृत्तै	"
२२६	अथ तां निन्दशमानयन्ता	"
३१	अथ दृढमनुचिन्त्यं मन्त्रिमुख्य	पुष्पिताम्बा
१४२	अथ नरपतिं पद्मावलाः	हरिणी
१९१	अथ नरपतिर्ज्योतिस्तानादै०	"
६८	अथ नन्दनेन पुरुषं प्रहित	प्रमिताक्षरा
१८५	अथ निजसुहृदो निशम्य	पुष्पिताम्बा
५९	अथ पटुहृदया रघुजिका	"
१३३	अथ माधवमग्न्यध्यात्स्व	मालभाषिणी
९४	अथ मालतीं कुसुमं०	प्रमिताक्षरा
२१९	अथ मृगदृशानुधासधा०	हरिणी
१०२	अथ रजनिविरामे सिन्धु०	मालिनी
५४	अथ लवङ्गिकयोपहृता निजां	दुतविलम्बितम्
१०७	अथ वेप्रपाणिनिबद्धेन	मञ्जुभाषिणी

२५७	अथ सर्वत कृतार्थं	आर्या
१००	अथ सुचिरविमर्दाद्वाद०	मालिनी
२०५	अथाविवेशोपवन स	वशस्थम्
१४८	अधितिष्ठति लोकसत्त्विक्यार्थं	मालभारिणी
१६८	अनुप्रविष्टा किल बुद्ध०	वशस्थम्
२०९	अनुमितमनिमित्तैश्चेतसा	मालिनी
८६	अनुसन्ध्यमघोरघण्टनाम्न	मालभारिणी
१९८	अन्तरेऽत्र विवरानुसारिणी	रयोद्धता
२१६	अन्त दृश्यनिभानकरय०	शार्दूलवि०
२४३	अदि चिन्तामणिश्चिन्ता०	अनुष्टुभ्
४४	अपृच्छदन्तिकागता	प्रमाणिका
४५	अभिजनधनविद्यावित्त०	मालिनी
२६४	अभिमतधनराशिप्राप्ति०	
५७	अभिदन्दिदुमीश्वर तथा	वियोगिनी
२५२	अमार्ययो प्रीतियुजो०	उपेन्द्रवज्रा
७१	अयि शशिसुखि दिष्टया	मालिनी
२१०	अयि सखे मकरन्द०	द्रुतविलम्बितम्
१०५	अरुणकिरणमित्रैरुच्छ्रितै०	मालिनी
३४	अवलोकितया मान्यबुद्धरक्षितया	अनुष्टुभ्
२५०	अवलोकिता तदनु	सम्पुत्राणि
४१	अवलोकिता च माधव०	गीति
१७८	अविरलतरदीपत्रासित०	मालिनी
८१	अशस्त्रपूतनिर्व्याण०	अनुष्टुभ्
१८१	अस्मा पटुर्भौलतिवेषधारी	उपेन्द्रवज्रा
३	अस्ति श्रियोऽन्त पुरमग्र०	उपनाति
५३२	अस्मिन् क्षणे सकलै	गीति
३८	अह च देवराजश्च	अनुष्टुभ्
२२	आकर्ष्य ता भूरिवसो	उपनाति
२०३	आश्रन्दन भगवतीति	वसन्तति०

८२	आधोऽङ्गामसदृदय०	यमन्तति०
८३	आचारैर्विविधैरलौकिक०	शादूँळवि०
११०	आपाण्डुशोभामघमघ्न०	इन्द्रवमा
२१५	आतो भूरिवमुर्निदाम्य	शादूँळवि०
२४६	आयंस्य कुण्डिनपते	यमन्तति०
९७	आलिङ्ग्य गाढमवसिक्त०	"
९६	आलोक्य पोतमिष गामर०	"
१३९	आलोलैरलकैरपद्मन०	शादूँळवि०
७	आशैशवादाचरतो स्ववृत्तै	उपजाति
१९५	इति क्षितीक्ष बहुमन्यमान	"
७०	इति गिरमुपवर्ण्य वर्ण्यमानाम्	पुष्पितामा
२५६	इति जिनयतिनीषचनेन	वृत्तविलम्बितम्
१७३	इति तद्वचन निदामय्य	सौकम्
१२५	इति तामनुशोषणीम्	मालभारिणी
१६२	इति ता मुवर्ता स्मरा०	विद्योगिनी
१९७	इति मनोरथमुदतमुद्रहन्	वृत्तविलम्बितम्
२४९	इति वाचिकस्फुटमनेन	मञ्जुभाषिणी
१२९	इति सुवाण मकरन्द०	उपजाति
२०१	इति सतज्यं तां बाला	अनुष्टुम्
२११	इत्थ सखीभिरनुयायिभिः	वसन्तति०
१४७	इत्थ सतस्रनाराचसवर्णां	अनुष्टुम्
७५	इत्थमाश्वास्य वचनैर्मालिनी०	"
११५	इत्युक्तवचने तस्मिस्ताम०	"
२४७	इत्युक्त्वा दर्शित पत्रम्	"
१६५	इत्युक्त्वा विरता बाला	"
१२२	इत्युक्ता तौ महाभागौ	"
१३१	इत्युक्त्वा सा यतीहारी०	"
१३६	इत्युचुपी सा मकरन्द०	उपजाति
१४०	इत्युचुपी किंस्विदित	"

२४१	उक्तवेति संभ्रमवती	वसन्तति०
२३०	उत्थाप्य पादगतितामुप०	"
१४१	उदस्तमणितोरणं नव०	पृथ्वी
१४०	उद्वाहोन्मयमंकुलाखिल०	शाईलवि०
३२	उपचारमापितमृतेऽपि याचते	!
१५०	उपनीतमसां पुरोधसा	वियोगिनी
१२०	उभयोरपि लोकयोः सुमित्रम्	मालमारिणी
१५	उरःपीठोगाद्रीमवदति०	शिखारिणी
११९	पुङ्गं भूरिवयोःपत्यमयवा	शाईलवि०
२३९	पृष्टेहि भूरिजनजीवित०	वसन्तति०
६१	कटुकं तदमौ च निशम्य	तोटकम्
१९६	कथयति त्वयि सस्मित०	द्रुतविलम्बितम्
७४	कन्यादाने नहि नृपतयः	मन्दाक्रान्ता
२३७	कपालकुण्डलाकोपदुजांत०	अनुपुम्
७७	करकलितकृपाणः कुन्तलै०	मालिनी
१८६	कलकलमुपकृत्यं कर्णतोदं	पुष्पिताप्रा
२४	कलामु गीतप्रमुखासु	उपजातिः
२०२	कल्पयितुं ततः शक्तिमुग्धा	नदंटकम्
४०	कामन्दकीनियोगाद् धान्याः पुत्री	आर्या
१२	कामन्दक्या सह सवयया	मन्दाक्रान्ता
५५	कुटिलनयपटुः पिता शयस्त्वां	पुष्पिताप्रा
५०	कैनेति माघव्रतगुरिस्त्रिते०	वसन्तति०
१०४	कश्चिन्महत्स्यगीतिस्तुति०	अश्वरा
१६३	कोऽयं जनः कुञ्जलयाश्चि	वसन्तति०
८०	कोलाहलं स्रजं शमं प्रयाते	उपजातिः
१५५	कौमारे यदि कुलटामिमां	प्रदर्शिता
२०८	क नु मालती क नु	मन्नुभाषिणी
६४	करनकरकदम्बदम्भोलि०	नाराचम्
५६	गतवयमि विरूपा नन्दने	मालिनी

९९	गतिश्रुता सा गगने	वशस्यम्
१०६	गवाक्षमार्गेण निरीक्षमाण	उपजाति
९०	गत्वा हठात् पुनरपश्यद०	वसन्तति०
१३४	गाढोक्थकठोरकेरलबधू०	शादूलवि०
१७६	गुरजनपरिशकातद्वसकोचिनी	मालिनी
१८	गुरप्रसादमन्त्राणाम्	अनुष्टुम्
२५४	गुरुषु गुरकुलेषु धावका०	मालिनी
१२६	चरणान्ब्रजयोस्तचाम्ब	मालभारिणी
१८३	चरितं चरितु प्रियस्य	”
१३०	चूडामणिप्रभृतिक चरणा०	वसन्तति०
५३	जगति जयिनस्ते ते भावा	हरिणी
१०	जमनीव हितेषु जाम्बती सा	मालभारिणी
८	जन्म द्वितीय जगदर्चनीयम्	उपजाति
१४	तत् प्रतीतौ स्वगृहान्प्रविश्य	वशस्यम्
१८८	तत् प्रयच्छते तयोरति०	पृथ्वी
१०३	तत्तस्तमवलोकित्वा भगवती०	”
९८	तत्तस्तयोरप्रतिवार्य०	वशस्यम्
७३	ततो गताया मदयन्त्रिकाया	उपजाति
२०७	ततो गिर मालति०	”
१८७	ततो विशदचन्द्रिकाभर०	पृथ्वी
२३५	तत्प्रत्ययाद्विधुरिसौ परि०	वसन्तति०
६३	तत्प्रदानमुपवर्णं विवर्णं	स्वागता
४	तत्रान्ववायश्रुतवृत्तचित्तौ	उपजाति
१३५	तत्रैव तावत्स्थातव्य	अनुष्टुम्
२१४	तत्रोन्मादवशा दशामुपगत	शादूलवि०
५८	तदुपवननिबुद्धके प्रथमतर	अपरवक्त्रम्
६९	तदुपेहि महोत्सव विदध्या	मालभारिणी
१७	तद्गीतेरिति विवृते मया	ब्रह्मर्षिणी
१	तमीक्षमाणा नगरे तरण्य	उपजाति

९	तयोस्तृतीयाऽप्यभवत् सतीर्ष्यां	उपजाति
१५८	तव प्रतीप हि लवगिके	वक्षस्यम्
१६१	तस्मिन् दिने मम तरङ्गु०	वसन्तति०
१७४	ता चिरायितमिति	स्वागता
११८	सातमीतिप्रचयपिशुनै०	मन्दान्ता
८८	तावच्च हा कठिन तात	वसन्तति०
२००	त्वद्वत्सलं ह नु तपस्वि०	"
११४	त्व वसलेति कथमप्यव०	"
१७०	दयिता वदनारविन्दवान्त	मालभारिणा
२२१	द्विदि स्थिताऽवेभत मूर्छित	उपजाति
४२	दृष्टा दृष्टा माधव	शालिनी
१५९	ननु प्रवादो नगरे विनृमते	वक्षस्यम्
२६१	नन्दनेन मकरन्दबन्धुना	स्थौढता
३६	न यथा मदायमतिपूर्वकृति	प्रमिताभरा
६२	नरपतिरपयातो नन्दनस्या०	मालिनी
२९	नममिन्नमय ता नरभर्तु	स्वागता
१९८	नाम्ना पितु स्वस्य	इन्द्रवज्रा

19 a b are wanting

३०	निजा प्रतिज्ञामपहातुमक्षम	वक्षस्यम्
२६०	निबद्धकेतु निनदम्भृदगाम्	उपजाति
२०४	निमंस्थं वल्पलतरा	वसन्तति०
७८	निर्व्यूडे रानीमुखे तमसि च	शार्दूलवि०
१७२	निश्चस्य दीर्घमय मा	वसन्तति०
१०८	निपादिताया करिराज०	उपजाति
८४	निःसावानुपहस्य पूतन०	शार्दूलवि०
२३	नृपो यथा न विहृतिमेति	१
१८९	पदाघातं क्वाञ्चित् कतिचि०	निश्वरिणी
२६५	पद्मावतीं कुण्डिनत कदा०	उपजाति
२२४	परस्परं तौ परिम्य	वक्षस्यम्

१६	पद्मावतीपुरपतिः विष्णु	वारन्तति०
१५४	परिचुम्बितमाननाम्बुधं तत्	माहिनी
१२४	परिणतिरमणीयाः प्रीत्यः	माहिनी
१५२	परिणीय मनोरथप्रियां	वियोगिनी
२२०	पाथोदनां पथि परिचिन्ते	मन्दोदनाम्
११६	पितृमनमर्हं निर्दिष्टाः	हरिणी
७	पितृमनमर्हं निर्दिष्टाः	उपजाति
१२३	पुनश्च माधवं प्रीते	अनुधुम्
११२	पुरश्चक्षुरागन्तदनु मनस	शिखिणी
१५१	पुलकितलवितप्रसूद०	पुष्पिताम्
६	पूर्यस्तथोरजनयत् किञ्च	वसन्तति०
२५५	पौरिका, ...	रयोद्धता
२६६	प्रकटितमिति पथीः	माहिनी
२	प्रकटितमिति पथीः	,
१११	प्रकाश्य सा माधवमन्तरस्थम्	उपजाति
१६४	प्रद्विषितकचयन्धा प्रसूत०	माहिनी
१५६	प्रसंगतोऽथ प्रियबुद्धरक्षिता	वंशस्थम्
१९०	प्रहरणममुधन् प्रपेतुः	नाराचम्
८५	प्राकारेण हिरण्यमेव कलितम्	शार्ङ्गवि०
१२०	प्राजापत्यो विवाहोऽयम्	अनुधुम्
२२७	प्रापय्य ती सपदि	वसन्तति०
९३	प्रिय माधव मन्दभाग्यया	वियोगिनी
१६६	प्रियाभिधानश्रवणामृतेन	उपेन्द्रवज्रा
१२१	प्रियो मित्र वन्धुता वा	शालिनी
१६९	प्रेरिता प्रियसख्येयं	अनुधुम्
४७	वकुलकुसुममाला माधवेन	माहिनी
१८२	वध्यता वध्यतामेव	अनुधुम्
९१	वहलघुसृणुलितां बद्ध०	माहिनी
१-६	मुजेन वामेन समं	वंशस्थम्

१०९	भुजोरनेत्रे प्रसम	उपजाति
७२	मकरन्दमिव स्फुटारविन्दात्	मालभारिणी
४३	मकरोद्याने तौ	गीति
१४०	मत्तैर्हस्तिभिरदिता हय०	शार्दूलवि०
७१	मत्स्या तद्वदन निराशहृदय	"
२३४	मम खलु वचसा तौ	मालिनी
६०	मदयन्तिकाऽथ सहबुद्धरक्षिता	मञ्जुभाषिणी
१८४	मदयन्तिका सहचरीद्वया०	"
१४४	मधुरवचसि घाले माधवे	मालिनी
१९९	मम गुराभिजघ्ने माधवेन	"
१६०	मयाऽपि दृष्ट ननु	वशस्थम्
१४५	मरणमपि वर यज्ञेपञ्च	मालिनी
१	महत्प्रकरण येन	अनुष्टुम्
२३१	महिलासहित समेत्य	मालभारिणी
२६	महीयमानो मधुनेत्र	उपजाति
२८	महीयसी भूरिवसो प्रतिज्ञा	उपेन्द्रवज्रा
२१	माधवे भजति पचमी समा	रयोदता
३५	माधवे मकरन्दे च	अनुष्टुम्
34b line is wanting		
२५३	माधवोऽथ निजगाढ लिङ्गिनी	रयोदता
२६२	माधवोऽथ मकरन्दसयुत	"
४९	मारभ्यथा कथयत सुहृदे	वसन्तति०
२२९	मालतीमाधवौ दृष्टौ	अनुष्टुम्
१३२	मालतीद्वयमवेक्ष्य ते	रयोदता
१०५	मालतीमनमिवीक्ष्य	"
१००	मालतीरेषमच्छन्नं	अनुष्टुम्
१३७	मालत्या सभमथ माधवौ	प्रहर्षिणी
४८	मालत्या स्वविनोदनाय	शार्दूलवि०
१८०	मयिलीमिव पुलस्त्य०	रयोदता

१२८	श्लाघ्यान्वयेति नयनोत्सव०	वसन्तति०
२१२	संज्ञामवाप्य मकरन्द०	"
११	सकलासु कलासु पारदधा	मालभारिणी
२०	स देवरातस्य सुतो महात्मा	उपजातिः
३९	समंध्येत्यं भन्निमुस्ये प्रयाते	शालिनी
२३	सा लालयन्ती भुवनैकभूपाम्	उपजातिः
९५	सावेगमद्भुतबलः सहसा	वसन्तति०
७९	सीत्कारैर्भरवाणां दिशि दिशि	स्रग्धरा
६७	सुहृन्मोहमुग्धस्ततो माधवः	भुजङ्गम०
१९२	सूर्याचन्द्रमसाविष्युति०	शार्दूलवि०
२५१	सौदामिनी च तामूचे	भनुष्टुम्
१३	स्यां दुहितरं दुहितृमाद्	गीतिः
१४६	हृदयमतिकठोरं मालती०	मालिनी

२५८	यत्प्रागेव मनोरथैर्वृत०	शार्दूलवि०
२३८	युष्मत्परिधयस्नेहादार्यया	अनुष्टुम्
२१३	यः पूर्वं स्पृहणीयतामुपगतः	शार्दूलवि०
२१८	लवङ्गिकाद्याभिरनुप्रयाता	उपजातिः
२४४	लवङ्गिका तां मदयन्तिका च	”
१४९	लवङ्गिकाद्या ललनाः प्रहासान्	”
१५७	लवङ्गिकाह तां सुतां	अनुष्टुम्
२३३	वनचरवचनं तद्वज्र०	मालिनी
२४०	वन्ध्या स्वमेव जगतः	वसन्तति०
११३	वचनानन्तरे तस्याः	अनुष्टुम्
१५३	वधूवरौ वासगृहं निवेश्य	उपजातिः
१४३	वध्वाः सद्यः प्रविशति घरे	मन्दाक्रान्ता
१६७	वयं तथा नाम यथात्थ	वंशस्थम्
२६३	वधूसहायस्य वरस्य	”
१५	विदुषां समितौ विदभंराजः	मालभारिणी
२१७	विपदमथ विदिषा देवराजः	मालिनी
१३८	विलासिनीं व्रीडयती	वंशस्थम्
६६	वीरस्य तस्य विपुलेन बलेन	वसन्तति०
१९३	वैलक्ष्यात्तौ पुनरपि निजौ	मन्दाक्रान्ता
४६	शाकुन्तलादीनितिहासवादान्	उपजातिः
१०१	शीर्षच्छेद्या स्वमपि तदपि	मन्दाक्रान्ता
१७	शुश्रूषया भगवतीमनुमान्य	वसन्तति०
२२८	शैलप्रपातात् पतितुम्	उपजातिः
२२३	श्रीपर्वतं लघुतया गमितेन	वसन्तति०
८७	श्रीपर्वतात् उपगताविव	”
८९	श्रुत्वा च किञ्चिदमिति	”
११०	श्रुत्वा तेषामिति बहुविधा०	मन्दाक्रान्ता
५१	श्रुताय तत्प्रियसखं मकरन्द०	वसन्तति०
३४८	स्त्राभ्यानां गुणिनां धुरि	शार्दूलवि०

१२८	श्लाघ्यान्वयेति नयनोत्सव०	वमन्तति०
२१२	संज्ञामवाप्य मकरन्द०	"
११	सकृत्सु कृत्सु पारद्व्या	नालभारिभी
२०	स देवरातस्य सुतो महामा	उपजातिः
३९	संमन्देयं मन्त्रिमुख्ये प्रयाते	शास्त्रिणी
२३	मा लालयन्ती भुवनैकमूपाम्	उपजातिः
९५	माघेगमद्रुतवल् सहा	वमन्तति०
७९	सीत्कारंभैरवाणां दिशि दिशि	धग्धरा
६७	मुहन्मोहमुग्धस्ततो माघवः	भुजङ्गप्र०
१९२	सूर्याचन्द्रमसाविव युति०	नादूर्लवि०
२५१	माँदामिनी च तामूचे	भनुष्टुम्
१३	स्वा दृष्टितर दुहितृमान्	गीतिः
१४६	हृदयमतिकठोर माटती०	मास्त्रिनी

INDEX II

An alphabetical list of metres occurring in the Rjulahvi (The Roman fig against each metre shows the number of stzs in that metre.)

१ अनुदम्—	२९	१७ मुनक्षप्रयातम्—	१
२ अपरवक्षम्—	१	१८ मञ्जुभाषिणी—	७
३ आयां—	२	१९ मग्दाक्रान्ता—	८
४ हृद्गवजा—	२	२० मालभारिणी—	१८
५ उपजाति —	३४	२१ माळिनी—	२७
६ उपेक्षवजा—	४	२२ रधोद्धता—	१०
७ गीति —	४	२३ वनस्थम्—	१५
८ तोटकम्—	२	२४ वसन्ततिलका	३५
९ द्रुतविलम्बितम्—	५	२५ विद्योगिनी—	५
१० नर्दटकम्—	१	२६ शार्ङ्गलविक्रीडितम्—	१८
११ नाराधम्—	२	२७ शालिनी—	३
१२ पुष्पिताम्—	७	२८ शिवरिणी—	३
१३ पृथ्वी—	४	२९ समधरा—	२
१४ प्रमाणिसा—	१	३० स्यागता—	३
१५ प्रमिताक्षरा—	३	३१ हरिणी—	५
१६ प्रहर्षिणी—	३	३२ Unknown—	२

INDEX III

An alphabetical list of stanzas from the *Mālatī-mādhava* quoted in the *Rjulaghvi*

1 अपि चिन्तामणिश्चिन्ता० (Spoken by माध० & मक०)

मा. मा. X. 22—ऋजु० 243

2 अशस्त्रपूतनिर्ग्राज०	(माध०)	„ V. 12—	„ 80
3 पद्मेहि भूरिजन०	(काम०)	„ X. ८0—	„ 239
4 कथयति त्वदि	(माध०)	„ VIII. 11—	„ 196
5 कपालकुण्डलाकोप०	(माध० & मक०) ¹	„ X. 19—	„ 237
6 गाढोत्पण्डकठोर०	(काम०)	„ VI. 19—	„ 134
7 जगति जयिन	(मक०)	„ I. 36—	„ 52
8 त्वं वत्सलेति	(मक०)	„ VI. 14—	„ 114
9 स्वद्वस्तल क नु	(कपाल०)	„ VIII. 8—	„ 200
10 परिगति रमणीया	(काम०)	„ VI. 16—	„ 124
11 पुरश्चक्षुराग	(काम०)	„ VI. 15—	„ 111
12 प्रेयो मित्र	(काम०)	„ VI. 18—	„ 121
13 यथागोव मनोरथ०	(काम०)	„ X. 24—	„ 258
14 या कौमुदी नयनयो	cd only (मक०)	„ I. 34—	„ 50
15 वन्या त्वमेव	(काम०)	„ X. 21—	„ 249
16 वयं तथा नाम	(त्व०)	„ VII. 1—	„ 167
17 शाकुन्तलादीनिति०	(काम०) ²	„ III. 3—	„ 45
18 श्लाघ्याना गुणिना	(काम०)	„ X. 23—	„ 248
19 श्लाघ्यान्वयेति	(मक०)	„ VI. 17—	„ 128

1 This is put in the mouth of मालती in the ऋजु०

2 मा मा has मनुत्सङ्ग° in the 3rd l , it has been changed to तदुत्सङ्ग° in the ऋजु० as demanded by the Context

NOTES

(MW—Sansk Eng Dic by Monier—Williams)

2 इतिवृत्त—story, plot

3 अग्रहार in 11, land donated by the king to the Brahmanas for sustenance, in 12, excellent necklace, अग्रश्चासौ हारश्च

4 अन्वयाय—please correct this as अन्वयाय, family
प्रसिद्ध—famous for Cf प्रतीते प्रथितस्यातविच्छिन्नातविश्रुता ।
अमर० III 1 9 माधवकेशवोरयो—The names of माधव the
father of देवरात, and केशव that of भूरिवसु are not found in
the मा मा They are invented by पूर्णसरस्वती पुष्पदन्तौ—
the sun and the moon Both the forms पुष्पदन्तौ and पुष्पवन्तौ
are correct अमर० records only the latter, but the रामाश्रमी
com on पुष्पवन्तौ notices the form पुष्पदन्तौ and quotes from
हैम, 'पुष्पदन्तौ पुष्पवन्तावेकोक्त्या शक्तिमात्करी ।'

5 पितृन् etc —a reference to the पञ्चमहायज्ञः which a
Brahmin is enjoined to perform every day Cf अध्यापन
ब्रह्मयज्ञं पितृयज्ञस्तु तर्पणम् । होमो देवो बलिर्भोतो नृयज्ञाऽतिथिपूजनम् ॥
मनु० III 70 गृह—with स्तम्भौ, a house, with तौ, the life of
a householder गृह चतुर्णां गतिं etc Cf यथा वायु समाश्रित्य वर्तन्ते
सर्वजन्तवः । तथा गृहस्थमाश्रित्य वर्तन्ते सर्वे आश्रमाः ॥ मनु० III 77

6 अग्नितः । = अर्याग्नितः । e ययार्यनामानम्

7 सोमस्विप्—having the splendour of the moon

16 नृपविद्यासु चतुष्टयासु—The use of the plu is gramma-
tically wrong The plu seems to have been used for
the sake of metre The emendation noted in the footnote
solves this grammatical irregularity

15, 16 The names गुणवर्मा and पद्मवर्मा are not found in
the मा मा. अपारीत् fr √पृ satisfies, to please

18 सिद्धयष्टिः a reference to the eight supernatural
powers viz अग्निमा महिमा प्राप्तिः प्राकाम्य महिमा तथा । ईशिता
वशिता चैव तथा कामावशायिता ॥ quoted in the रामाश्रमी टीका on
अमर० I 1 36 Read सिद्धयष्टिः for सिध्यष्टिः

21 ममा-ममा a year The word is usually used in the plu But sometimes it can be used in other numbers also Cf रामाश्रमी टीका on अमर० I 4 20 (ममसा वमरोऽद्वा हायनोऽग्री शस्त् ममा ।) बहुवचननिर्देशान् प्राप्तेऽय बहुवचनान् इति ध्वनयति । कचिद् वचनान्तरमपि 'समा ममा विजायते' (पा १ 2 12) इति सूत्रान् ।

22 It was कामन्दकी and not the city of पद्मावती that was enjoying one वसव (the birth of मालती) after another (the birth of माधव) and hence पद्मावती has been emended to पद्मावतीम् In इहावतीर्णा, इह has after all to be taken as equal to 'this earth' So it has been emended to इहा^० as it gives the same sense more directly, and in the Devanagari Miss the interchange of ल and ह is quite likely

24 Emend °दक्षा to °दक्षा referring to कामन्दकी निन्द्ये-नी Atm to teach, to instruct The sense of the 4th line is not quite clear Perhaps it means—just as the moonlight (ज्योत्स्ना) causes a bright pearl to appear still more beautiful, so कामन्दकी's efforts to teach मालती, who was naturally very intelligent, the कामशास्त्र etc were productive of very great results We may perhaps read भासयन्ती for भावयन्ती

25 Acc to भवभूति, माधव was sent to पद्मावती to learn आन्विक्षिकी Acc to कामन्दकीतिमार II 11, भामविद्या is the same as आन्विक्षिकी, (आन्विक्षिक्यामविद्या स्यात् ईक्षणासुखस्यो ।)

27 अचेनयनय वमूषु इति शेष । For a similar description, see रघु० VII 5-11

30 दालायितशेमुषी—The form दालायित is as correct as दालयित, though of rare occurrence It is denominative fr दाल, a swing MW records दोला as occurring in the Bala ramayana VII Act For the idea Cf आसीत् स दोलाचलचित् वृत्ति—Raghu 14 34 शेमुषा, intellect

31 निराकृतपट्टेन—निराकृत by भावेण is equal to निराकृति, निराकृतं = अमा छन्द (कर्मणा), refusal under some pretext Perhaps the emendation निराकृति पट्टेन would make the text

smoother and easier to understand 'तच्छ्रुता प्रशयाम' 'we shall explain the pretext used in giving the refusal', must be taken as the वचिवाक्य, though it is the least expected here. As noted in the foot note to this stanza there seems to be some lacuna here and only a discovery of another Ms would remove this irregularity.

32 तव—This is said only to please कामदकी, 'मालती is as good as your own daughter' so that she may take the greatest interest in defeating the plan of the king. Or emend तव to मम. The Index of Metres records the metres of this and the following stanzas as Unknown. But I must thank Dr Raghavan who has been successful in finding them out, as he says, 'after a great toil with them'. According to his suggestion, उपचारभाषितमृते must go with an earlier verse which is lost except for that fragment, and अपि should be emended to अभि. Thus the first half will read अभियाचते नृपमुखेन । तव (मम) हृदितर स नन्दन । The 2nd half is alright. The metre then would be उद्गता (a विपमवृत्त) of the 2nd variety acc to the छन्दोमञ्जरी of Gangā dāsa (Kāśī SL Series No 55, p 240). It is defined as प्रथमे सन्ता यदि मर्ता च नसप्तगुहकाप्यनन्तरम् । यद्यथ भनजलगा स्थुरयो, सजसा जर्गा च भवतीयमुद्रता ॥ i.e. the *gana*-scheme is

स ज स ल, न स ज ग ।

भ न ज ल ग, स ज स ज ग ॥

and in illustration is quoted the stanza अथ वासवस्य वचनेन etc.—किरात० XII 1 of भारवि

33 The metre of this str would be सौरभक if we shift a single letter in the first line (न नृपो यथा instead of नृपो यथा न and drop another (त्व) in the 3rd. The stanza as emended would read thus —न नृपो यथा विकृतिमेति, हतिरपि यथा न सविद । नेतुमर्हसि तथा घटना, मतिशालिना किमिध नाम दुर्धनम् ॥ The सौरभक is defined in केदारमट्ट's वृत्तरत्नाकर (K S S 55, P 119) as चरणत्रय व्रजति लक्ष्म, यदि सकलमुद्रतागतम् । नो भगा

भवति सौरभक चरणे यदीह भवतस्तृतीयके ॥ १ ॥ The *gana*-scheme would be स ज स ल, न स ज ग । र न म ग, स ज स ज ग ॥
साविदू = प्रतिज्ञा see stz 12 above हति = हानि violation

36 न यथा प्रथते it should not, however, be known by people that it is done with my knowledge and sanction

37 विवृत by मावे क = विवरणं exposition नीते इति विवृते = नीते इति विवरणे (कृते सति)

38 तिष्ठामहे are guided by your advice Cf सहाय्य कर्णादिषु तिष्ठते य । किरात० 3 14

39 निष्ठायां दूतं—निष्ठायां दूत is a messenger who acts on his own responsibility, the full management of a business being entrusted to him Cf निष्ठायां मितायश्च तथा शासनमाहक । सामध्यात्पादतो हीनो दूतस्तु त्रिविधो मत ॥ कामन्द 13 3

42 पुपक, an arrow

45 गुणित enumerated आभल्लकेन, read it as आयल्लकेन आयल्लकम् = उरुका, longang see Śabdakalpadrūma, and Kalpa drukośa I (GOS XLII) दृष्ट्वा स्याद्वरणस्तद्द्वयल्लक पुन । P 429, stz 115

46 तदुरसङ्ग—मा मा has मदुरसङ्ग° as कामन्दकी is the speaker there But here as the poet is narrating the story it is appropriately changed to तदुरसङ्ग°

48 तीर्थेन—तीर्थे, medium, means Cf मर मा I 15 6 तदनेन तीर्थेन घटत etc

54 प्रतियातना, a picture, a portrait

57 उपहत, brought i e caused

58 हरिणद्वयी, read 'शी

60 नखरायुध, a tiger

63 अभियुक्त, attacked

64 कदव collection, multitude दम्भोलि, a thunderbolt

65 उर पीठी broad chest पीठ, a seat, rarely पीठी—

MW शतत्र, blood पुष्प, saffron

66 गाढप्रहर—Read गाढप्रहार

70 शशिरवि the lustre or splendour of the moon । e
ज्यास्ना

71. नन्दयुः, pleasure, delight, happiness.

72 मराली—female swan परिलुब्ध् to steal, carry off.

77. चण्डातक—a pair of shorts, or tunic. Cf. कार्दमिक-चेलचरिरिकानियमितोच्चण्डचण्डातकम्—हर्षचरित II. para 7. These two references show that चण्डातक was a garment worn by males. But Sanskrit lexicons would make it appear that चण्डातक was put on by women only. Cf. अर्थोत्क वरखीणां स्याच्चण्डातकमशुकम् । अमर० II. 6. 119. and अर्थोत्क चरनकं स्या. चण्डातकमशुकम् । समवृक्षाणां . ॥ कल्पद्रुकोप Vol I, p. 52, stz. 261, GOS No. XLII.

78 अमुना—माघवेन.

79 फेरव—a jackal. किरि (or किरि) a hog.

83. आकल्प, dress, decoration.

84 पितृवन, श्मशानं. करङ्ग skull or a skeleton. कुणप, a corpse. दुष्ट, defiled, rendered unholy.

85 सप्त, the sun

88. श्रवसी, the ears

90. उपयाचित, a present promised to a deity to propitiate her. स्व जीवित i. e. मालती.

91. अलिकं, forehead.

92. चण्डमुण्डा, a form of दुर्गा, here = कराला.

94 वर्मन्, armour.

95 सुसत्य सुसलेन वक्ष्यः. Cf. अमर III. 1. 5 . वक्ष्यो सुसत्यो सुसलेन य ।

104 निष्ण, clever, adept.

105 उद्दामर, excellent

106 गर्भगृह, the sanctuary of the temple, the नगर-देवतामन्दिर in stz 103 above.

107. गोपुर, the ornamental gate-way of a temple.

109 उत्क, eager, desirous of

117 लिङ्गिनी i. e. कामन्दकी

118 पितृमवयसा i. e. कामन्दक्या सवयस्, a companion, friend

119. उत्कर, a multitude

- 120 उपबृंहित, supported
- 125 भणितो speech MW does not record this word but only भणिति
- 130 लेपन paste : e sandle paste
- 138 शीडयती—pre part fr the denominative of शीड, bashfulness Or we may emend it to शीडवती for शीड = शीडा Kālidasa has used the word शीड as noted by तत्त्वबोधिनी (com on सिद्धान्तकौमुदा) in शीडमावहति मे स संग्रति The emended reading would also improve the alliteration
- 139 अवकुण्ठन—Both the forms अवकुण्ठन and अवगुण्ठन are correct For the former, see stz 174 above
- 142 आकल्प, ornament
- 145 The 4th l appears corrupt
- 148 कातुकमन्दिर, the house in which a marriage is to take place
- 160 For प्रयाण°, read प्रमाण°
- 161 तरङ्गु, a tiger
- 164 अनुपाधि अविद्यमान उपाधि (condition, reflection) यस्मिन् नमंगि यथा स्यात्तथा, without a moment's hesitation मधु, quickly, immediately
- 166 आवृत्त covered with
- 168 किर used in the sense of अलर्क उद° pretended to enter only after this speech of एवञ्चिका Really speaking she was hiding herself somewhere there all the while
- 169 अपिता, given : e caused by
- 171 प्रतिपत्ति, course of action Cf वयस्य, का प्रतिपत्तिरयं मालविकाग्निमित्र III 19 4 प्रति का—What would you do in this case?
- 176 Read 'परिणाह for परिणाहान् परिणाह, extent 'परिणाहा विशालता'—अमर II 6 114
- 177 कालेय, black sandal वीथी wood
- 180 नन्दया (?) There must be some word here meaning राम and रुक्मण
- 184 दिष्टिदृष्टिचक्षमा—Cf दिष्टया यथंसे मद्यन्तिकालाभेन—मा मा VIII 6 7

187 पटीर, sandal wood

188 पुरातनमुनान्द्रयो — This seems to be a reference to नर and नारायण, the two ancient sages having their hermitage at Badarikedara Cf Mbh III 145 23 (Critical Ed)

189 असङ्गात् ind, unobstructedly, easily क्षतमर्ब, blood सैन्य, a guard, a sentinel, a soldier

192 दत्तौ, the two अधिर् s दैत्यामरेभ्यो 1 c शुक्र and बृहस्पति इत्य, a teacher

216 अकल्पहृदय — (अकल्प unwell) sick at heart Cf अमर III 3 159 कल्पौ सज्जनिरामयौ

217 तदुपहितं—तया विपदा उपहित उपहित, preceded by or connected with, 1 c caused or occasioned by

220 पायोद, a cloud 221 वैभक्त, read वैक्षत

222 विद्यया नन्दयन्ती—*Emend this to* विद्यया त नयन्ती Cf मा ना इति समाधवा निष्क्रान्ता IX 51 1 230 मयुक्त read मयुक्त

237 In the मा मा this stz is uttered by माधव and मकरन्द, here however it is put in the mouth of मालता

245 अन्तेवासिन्या 1 c कपालकुण्डलया

246 परिवृद्ध, lord Cf अमर III. 1 11 प्रभु परिवृद्धोऽधिप ।

249 वार्षिक a message

250 अनुसदधे (pass) was inquired about मधुवैरिण—माधवस्य We must read the following remark of कामन्दकी before 250^{ed} to grasp its full significance—कामन्दकी—अस्ति वा कुतश्चिदेवभूतमद्भुत विचित्रमणीयाज्ज्वल प्रकरणम् । मा मा X. 23 14-15 This remark, which must have roused the curiosity of मलयन्तिरा and others is taken for granted by our poet

251-252 Cf मा मा X 23 16 17 इदमत्र रमणीयतरं यदमात्ययाभूरिवसुदेवरातयाश्चिरात्पूर्णोऽयमितरेतरापत्यसम्बन्धा मा मनारथ ।

253^{ed} Cf मा मा X. 23 19 20 माधवमकरन्दा—भगवति अन्यथा वस्तुवृत्तमन्यथा वचनमायाया ।

256 निनत्रतिनी—(निन = बुद्ध) कामन्दकी Cf अमर I 1 13, मारनिहानिनिगिन ।

ERRATA

Page	For	Read
1 1 14	तन्नान्वयाय	तन्नान्ववाय
4 1 11	सिध्यष्ट	सिध्यष्ट
11 1 21	हरिणदृशी	हरिणदृशीं
13 1 5	द्रुतगति	द्रुतगति
13 1 13	ग्रहर	ग्रहार
31 1 8	प्रघाण	प्रमाण
43 1 6	स्थिताऽवेक्षत	स्थिताऽवैक्षत
43 1 13	नन्दयन्ती	त नयन्ती
45 1 4	मयुक्त	मयुक्त
48 1 3	रायुष्मतायो	रायुष्मता यो
55 1 6	?	उद्धता 2nd
57 1 26	?	सौरभक
63 1 15	VI 15—„ 111	VI 15—„ 112
63 1 19	X 21—„ 249	X 21—„ 240
63 1 21	III 3—„ 45	III 3—„ 46